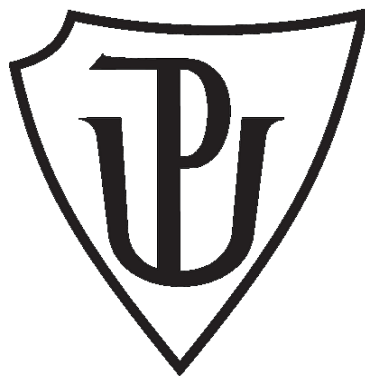

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Smolná kniha jako pramen raně novověkého hrdelního
soudnictví

*(„Smolná kniha“ as a source of capital punishment
of early modern period)*

Bakalářská diplomová práce

Student: Pavel Stůj

Vedoucí práce: prof. Jaroslav Miller M. A., Ph.D.

Olomouc 2012

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl veškeré použité prameny a literaturu. Všechny přílohy jsem samostatně doplnil.“

V Olomouci dne 15. května 2012

.....

Pavel Stůj

Děkuji prof. Jaroslavu Millerovi M. A., Ph.D. za odbornou pomoc, připomínky a podnětné názory při psaní této bakalářské práce.

OBSAH

1 ÚVOD	1
2 MĚSTO V RANÉM NOVOVĚKU	3
2.1 Raně novověká městská síť na Moravě.....	3
2.2 Proměny městské společnosti	5
3 MĚSTSKÉ SOUDY	8
3.1 Centralizace městského soudnictví	10
3.2 Hrdelní soudnictví v české historiografii	11
3.3 Hrdelní soudnictví v raném novověku	15
3.4 Účastníci a výbava městských soudů.....	16
3.5 Procesní řízení, proces civilní a inkviziční	18
4 SMOLNÁ KNIHA – PRAMEN HRDELNÍHO SOUDNICTVÍ	21
4.1 Použité edice a nevydané prameny typu smolných knih	22
4.2 Odraz hrdelního soudnictví v dochovaných pramenech	24
5 TYPOLOGIE TRESTNÝCH ČINŮ	26
5.1 Činy proti feudálnímu vlastnictví.....	28
5.1.1 Krádeže	29
5.1.2 Loupeže	31
5.1.3 Žhářství, krádeže včel, falšování listin.....	32
5.1.4 Pytláctví	34
5.2 Činy proti životu a zdraví.....	35
5.2.1 Vraždy, zabití	36
5.2.2 Infanticidium	38
5.2.3 Sebevražda	39
5.3 Činy proti osobním právům příslušníků feudální společnosti.....	40
5.3.1 Smilstvo	42
5.3.2 Cizoložství	43
5.3.3 Krvesmilstvo, polygamie	44
5.3.4 Sodomie, prostituce.....	45
5.3.5 Trestné činy proti cti	46

5.4 Činy proti ideologickým základům státu, státnímu zřízení a jeho představitelům	47
5.4.1 Trestné činy rouhání, svatokrádeže	47
5.4.2 Čarodějnictví	48
5.4.3 Trestné činy proti státnímu zřízení a státním úřadům	50
5.5 Delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a pořádku	51
5.5.1 Činy proti vrchnosti a veřejnému pořádku	51
5.5.2 Činy proti administrativě	52
6 TYPOLOGIE NEJČASTĚJŠÍCH TRESTŮ	53
7 CHARAKTERISTIKY DELIKVENTŮ	56
8 ZÁVĚR	58
9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	60
10 PŘÍLOHY	64
11 ANOTACE	66

1 ÚVOD

Raně novověké město je místem střetu náboženských i politických sil a jeho stabilita je v období 16. – 18. století narušována mnoha dalšími faktory, jako je fenomén městské migrace a s ním spojené zvyšování počtu obyvatel ve městech. Tyto jevy pak mají za důsledek růst napětí a zvyšující se tlak vrchnostenského aparátu na život poddaných ve snaze udržet ve městském prostoru stabilitu a hospodářskou prosperitu. Ve městech dochází ke střetům v důsledku protireformačních snah vrchnosti, projevujících se zpřísněním dohledu na život poddaných (kategorie činů proti oficiální ideologii, především čarodějnictví, urážka náboženských symbolů či rouhání), přísně jsou stíhány i delikty mravnostní (cizoložství, smilstvo), či činy proti zdraví a životu (specifickou kategorií je zde infanticidium – zabití neřádně nabytého plodu).

Přísná represivní opatření, která za tyto činy obvykle následují, slouží především k ovlivnění a regulování života poddaných a udržení městského míru.¹

Přísně jsou stíhány i skupiny, které vybočují z běžného „spořádaného“ života, jako je stíhání romského etnika, či problematika židovské menšiny. Okolí města a jeho obchodní stezky jsou především během Třicetileté války narušovány i výskytem mnoha zlodějských skupin a lapků a území města je vystaveno i řádění žoldnéřů procházejících zeměmi Koruny české.

Všechny tyto problémy raně novověkého města lze pak do určité míry vysledovat ve smolných knihách, které umožňují částečně rekonstruovat činnost městských soudů a snahu vrchnosti o udržení pořádku narušovaného vnitřními i vnějšími vlivy. Smolná kniha je specifickým pramenem, který může pomoci nahlédnout do každodenního života raně novověké společnosti a především pramenem, který je do určité míry schopen ukázat jeho odvrácenou tvář, tedy dobovou kriminalitu. Takovouto smolnou knihou je i dosud edičně nezpracovaný kodex *Das Schwarzbuch* (Černá kniha) města Šternberka. Kniha, uložená ve státním okresním archivu města Olomouce, je dosud ne příliš podrobně a pečlivě zkoumaným pramenem (pro poznání městské správy a historii města Šternberka ji použil regionální historik Karel Morav a její potenciál byl nastíněn i pracovníkem Olomouckého archivu Miroslavem Koudelou). Taktéž zápisy zlomku moravskoberounské knihy, které i v této práci jsou

¹ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. In: Český časopis historický = The Czech Historical Review. Praha: Academia, 1984, r. 32, s. 717 – 719.

z důvodů především časových užity jen v nejdůležitějších rysech, by zasloužily hlubší prozkoumání. V komparaci s více prameny tohoto typu (knihy měst Velké Bíteše, Bojkovic, Rakovníku, Divišova, Lipníku, Nového Města na Moravě, Morkovic, Jimramova, či panství hradu Buchlova) lze vysledovat nejčastější typy trestných činů a lze sledovat i vývoj postihů, které za ně následovaly, či postupný přesun některých kategorií z oblasti hrdelního soudnictví do soukromé sféry, kde je morálka sekularizována a nadále regulována především výchovnými prostředky, či jsou tyto delikty dále zkoumány a osvětleny s rozvojem lékařské vědy (mravnostní delikty, či problematika sebevražd, čarodějnictví, či infanticidií).

Významnou prací, zabývající se typologií trestné činnosti, je studie Jaroslava Pánka vydaná v Českém časopise historickém v roce 1984, která byla jednou z prvních prací shrnujících dosavadní výzkum v oblasti hrdelního soudnictví. Na Pánkovu činnost navázal a zároveň s jeho výzkumem polemizoval Petr Kreuz, který kategorie kriminálních deliktů dále upravil.

Vývoj hrdelního soudnictví může, jak si ostatně zmínění autoři taktéž všímají dokreslit i problematika represivních opatření. Zde lze dokázat například postupný ústup od některých typů trestů smrti, jejichž smyslem je především okázalost (divadlo krutosti), která má odradit další případné pachatele, a jejich nahrazování „modernějšími“ prostředky odnětí svobody, či nucených prací, které slouží jako prostředek převýchovy a napravení delikventa.

Bakalářská práce je tak zaměřena na analýzu smolných knih, s cílem modifikovat nebo potvrdit stávající typologie trestných činů (Jaroslav Pánek, Petr Kreuz), porovnat dosud nevydanou Černou knihu města Šternberka a její obsah s dobovými právními normami (Koldínův zákoník) a ostatními prameny typu smolných knih.

Hypotéza práce zní, zda trestné činy zkoumané ve Šternberské knize a jejich postihy odpovídají dobovým právním normám a porovnání četnosti výskytu trestných činů, obsažených ve zkoumané knize, s jejich výskytem u většího, objektivně přesnějšího, vzorku tohoto pramene.

Cílem práce je výzkum hrdelního soudnictví v oblasti Moravy v 16. – 18. století a zachycení dobové kriminality podle četnosti výskytu jejích jednotlivých typů.

Metody použité v bakalářské práci jsou analýza odborné literatury vztahující se k danému tématu a analýza obsahů smolných knih. Dále syntéza získaných poznatků a jejich komparace s cílem ozřejmení dobové kriminality a dalších problémů raně novověkého města.

2 MĚSTO V RANÉM NOVOVĚKU

2.1 Raně novověká městská síť na Moravě

Oblast zemí Koruny české měla díky svým relativně stabilním hraničním správním území v rámci střední Evropy poměrně vyspělou síť měst a městeček, jejichž počet v průběhu raného novověku postupně stoupal.

Region Čech byl charakteristický dominantním sídlem, Prahou, kolem kterého se rozrůstala další města malé a střední velikosti.² Velikost měst na území zemí Koruny české v raném novověku většinou nepřekračovala hranici 40 000 obyvatel, výjimku tvořila snad jen Praha, jejíž populace se pohybovala dlouhodobě mezi 50 000 až 100 000 obyvateli. V polovině 16. století se mohlo na území Čech nacházet okolo 500 sídel městského typu, z nichž necelých 8 % tvořila města královská. Čechy tak byly jednou z nejvíce urbanizovaných oblastí středovýchodní Evropy.³

To co nás bude zajímat blíže, je především oblast Moravy 16., 17. a 18. století, k jejímž městům se vztahují zápisy ve smolných knihách. Taktéž na Moravě byla hustota městské sítě poměrně vysoká, přesto o něco nižší než v sousedních Čechách. V přibližně 240 městech a městečkách žilo okolo 25 % obyvatelstva.⁴

Zatímco však v Čechách narůstal počet měst královských a byla zde typická dominance Prahy, Morava se vyznačovala spíše ustalováním a upevňováním svobodných měst a vznikla zde čtyři nejsilnější městská sídla (Olomouc, Brno, Jihlava, Znojmo), kolem kterých vznikají urbánní oblasti s dominantním sídelním městem.⁵

Postupně vlivem jevů, které přiblížím později, docházelo v průběhu 16. a 17. století k zahušťování městské sítě v severní a jižní oblasti Moravy, především v úrodných oblastech Pomoraví. Dochází především k rozvoji starých městeček, která se teprve nyní stávají skutečnými městy (Bruntál) nebo měst,

² MILLER, Jaroslav. Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 1997, str. 44.

³ Tamtéž, s. 22 – 23.

⁴ Tamtéž, s. 22 – 23.

⁵ Podle Marka jsou to tyto 3 oblasti:

- 1) oblast Moravy, jižní od Dyjskosvrateckého úvalu k jižnímu Pomoraví a svahům Českomoravské vrchoviny,
- 2) oblast horního toku Moravy, zasahující do východních částí Hrubého Jeseníku,
- 3) nejméně zalidněná oblast střední Moravy, Drahanské a Českomoravské vrchoviny a Beskyd.

kteřá v předchozích obdobích živořila (Libavá) a dochází k rozvoji měst Českomoravské vrchoviny.⁶

Drtivá většina měst, nejen na Moravě, ale v konečném důsledku i v celé střední Evropě, spadala tedy do kategorie středních a malých měst s méně než 2000 obyvateli.⁷ Často převažovala města, která hraničila s vesnickým osídlením a kromě svého právního statutu však měla do určité míry i většinu toho, co města ostatní: omezenou samosprávu, řemesla, popřípadě možnosti trhu.

K vesnicím je ale přibližoval jejich agrární charakter, kdy si mnoho měšťanů na živobytí vydělávalo chovem dobytka či obděláváním půdy.⁸ Agrární charakter městské ekonomiky přetrvával celé období raného novověku, jelikož investice do půdy nabízela městům výhodné zhodnocení kapitálu. Feudální zázemí města, jak říká Miller: „mohlo v případě nutnosti pokrýt městský dluh (prodejem statků), pokrýt nutnou dodávku potravin či plnit v případě nutnosti funkci populačního reservoáru“.⁹

Města už od středověku jsou lokátorem, či z rozhodnutí panovníka jim jsou svěřeny určité vsi a hospodářské zázemí, které spadá do jeho vlivu a jeho právního okruhu a vytváří tak určitý městský prostor, kde platí městské pravomoci.¹⁰ Tento prostor hraničí s územím vrchnosti a pod tuto jurisdikci na panstvích potom spadali všichni poddaní přilehlého panství, lidé neurozeného původu, dopadení při činu v blízkosti soudu, či poddaní statků, na nichž chyběly soudy.

A proto zde i díky kriminalitě docházelo ke střetům mezi poddanými cizí vrchnosti a jurisdikcí městského soudu, které můžeme sledovat i v záznamech ve smolných knihách.¹¹

I dále v raném novověku, kdy dochází k nárůstu moci vrchnostenských, poddanských měst v souvislosti s proměnou ekonomického trhu, dochází k napjatému vztahu mezi městy a vrchnostmi. Trh, až do pozdního středověku ovládaný převážně královskými

⁶ MAREK, Jaroslav. Městská síť na Moravě v 15. – 16. století. ČMM, 1971, s. 292 - 298

⁷ MILLER, Jaroslav. Uzavřená společnost a její nepřátelé, str. 41.

⁸ Není úplně jasně rozlišitelný ani rozdíl mezi městem a městečkem. Jak dokládá na základě pramenů o moravských městech studie Jaroslava Marka, terminologické názvy často kolísají. A o jejich klasifikaci nejspíše rozhodovala skutečná funkce města, ekonomická, správní nebo sociální v daném období. MAREK, Jaroslav, Městská síť na Moravě v 15. – 16. století. In: ČMM, 1971, s. 288 - 289

⁹ MILLER, Jaroslav., Uzavřená společnost a její nepřátelé, str. 307. Příčinami závislosti měst na zemědělské produkci a feudálním zázemí jsou potom viděny jednak nemožnost zapojení střeoevropských měst do mimoevropského dálkového obchodu a podnikání a s tím související závislost na místním trhu, který ovšem nemohl uživit všechny obyvatele měst. (tamtéž, s. 307 – 308)

¹⁰ KEJŘ, Jiří. Vznik městského zřízení v českých zemích. Vydání 1. Praha: Karolinum, 1998, s. 164 – 168.

¹¹ Smolná kniha města Rakovníka: například u Petra Mozolína, poddaného pana Karla z Kokořova, na jehož žádost je jen podmíněčně odsouzena Petrova sestra Voršila. Kniha černá královského svobodného města Rokycan (ed. POHL, Jan), s. 24 – 36.

městy, která měla monopolní postavení v dané oblasti, se začal postupně měnit z důvodů rostoucích životních nákladů šlechticů i církve, zvyšující se inflace a nutností věnovat se podnikání. Feudální vrchnosti se proto rozhodly pro podporu svých urbárních sídel poskytnutím cechovních a tržních privilegií a poskytnutím určité správní autonomie.¹²

Královská města na tuto situaci reagovala zpřísněním ochranné hospodářské politiky a omezováním vstupu do cechů. Příkladem vrchnostenského města, které nabylo v 15. a 16. století na významu, je město Šternberk. Původní sídliště pod hradem na spojnici dvou královských měst Uničova a Olomouce získalo na počátku 15. století mílové právo a pod jeho soud¹³ a správu bylo podřízeno 21 vesnic a městečko Beroun a konkurovalo tak blízkým královským městům. Spolu s hospodářským napětím však procházelo raně novověké město i dalšími vnitřními i vnějšími problémy, které se pokusím přiblížit v následující kapitole.

2.2 Proměny městské společnosti

V raném novověku docházelo postupně k několika zásadním změnám, které ovlivnily život měšťanů i podobu měst samotných. O popsání jevů, ovlivňujících život raně novověkých měst, se ve své monografii pokusil Jaroslav Miller a postupně předkládá některé dobové fenomény, které měly vliv na městskou společnost. Jejich příčiny jsou ekonomické, hospodářské i politické. Patří sem především raně novověká městská migrace, migrace ovlivněná nábožensky či národnostně a jevy související se vznikem byrokratického státu, s reformací nebo s proměnami evropské ekonomiky.¹⁴

Raně novověký urbanizační proces byl charakteristický vznikem nových měst a nárůstem jejich obyvatelstva, stejně jako zvyšující se koncentrací obyvatelstva v urbárních oblastech a jeho náboženskou a kulturní různorodostí.¹⁵

¹² MILLER, Jaroslav. Uzavřená společnost a její nepřátelé, str. 284 - 285.

¹³ Z jehož činnosti se dochovala tzv. Černá kniha, která poslouží jako pramen dalšího výzkumu. Das Schwarzbuch. OA Olomouc. Archiv města Šternberka. Knihy, inv. č. 396

¹⁴ MILLER, Jaroslav. Uzavřená společnost a její nepřátelé, str. 11, 17.

¹⁵ MILLER, Jaroslav. Uzavřená společnost a její nepřátelé, str. 17., 18.

Příčiny městské migrace v raném novověku lze nalézt v několika jevech v relativně klidném tzv. dlouhém 16. století, které umožnilo nárůst populace i hospodářský rozvoj měst, poptávajících pracovní sílu. Stejně tak růst politického a správního, či ekonomického vlivu měst zvyšoval možnosti nejen domácí ale i zahraniční imigrace. TAMTÉŽ, s. 52 – 53.

Imigrace a růst počtu obyvatel tak stupňovaly i riziko rozpadu původně homogenní městské společnosti.¹⁶ A vyčlenily se zde některé specifické skupiny obyvatel, ať šlo o židovskou komunitu, imigranty z cizích zemí nebo šlechtu. Skupiny, které se nedokázaly plně začlenit, se v době krizových situací, jako jsou hospodářská stagnace, válečné konflikty, či epidemie, stávaly cíly projevů nepřátelství ze strany většinové populace města. Nejčastěji uváděným příkladem takovéto skupiny je komunita židovská, která čelí častým obviněním z lichvy, finančních spekulací, rituálních vražd a dalších zločinných praktik, namířených proti většinové komunitě křesťanské.¹⁷

V průběhu 16. a 17. století byli Židé postupně vyháněni z královských měst, z důvodu možnosti jejich konkurování křesťanským obchodníkům. Toho využívala především na Moravě poddanská města. Šlechtici, kteří začínají podnikat, využívali služeb židovských obchodníků a jejich kontaktů a výměnou za to poskytovali židovské komunitě určitou právní ochranu, či ekonomická privilegia.¹⁸

Židovské osídlení ve městech ale stále podléhalo nedůvěřivosti městského prostředí a Židé bývali často i ve smolných knihách označováni za kriminální živly a značně problematickou skupinu. A to i přesto, že tato komunita nepochybně značně přispěla k hospodářskému rozkvětu města.¹⁹ Židé figurují v zápisech smolných knih jako spolupachatelé trestných činů, jako přechovávatelé a překupníci zcizeného majetku.²⁰ I židovská komunita tak přispívala svou měrou ke kriminalitě a napjatým vztahům v raně novověkých městech.

Další značně specifickou skupinou postiženého obyvatelstva byli taktéž Romové, kteří pobývali na území Čech a Moravy prokazatelně již od prvních desetiletí 15. století a kteří se setkávali ze strany místních obyvatel s averzí a strachem. A od 17. století byli i oficiálně perzekuováni.²¹ I ze smolných knih se dozvídáme o souzeních

¹⁶ Město je současně popisováno, jako soudržná komunita, údy tvořící dokonale fungující tělo, či hodinový stroj (MILLER, J., Uzavřená společnost a její nepřátelé, s. 76 – 77.)

¹⁷ MILLER, Jaroslav, Uzavřená společnost a její nepřátelé, s. 113.

¹⁸ TAMTÉŽ, s. 124 – 126.

¹⁹ Příkladem může být židovská obec města Lipníku, která díky privilegiím, darovaným rody Pernštejnů i pánů z Vrba, zažívala v té době období svého největšího rozkvětu.

Smolná kniha města Lipníka. (ed. MARADA, Miroslav), s. 6.

²⁰ Smolná kniha města Lipníka. (ed. MARADA, Miroslav), s. 26.

Stejně tak i Židé z městečka Divišov, např. bratří Marek a Jonáš Abrahámové, kteří jsou v březnu 1691 vypovězeni z Divišova pro překupnictví. Pro podezření z krádeží jsou zadrženi i Židé Šalamoun a Abraham v prosinci 1720. PÁNEK, Jaroslav, Smolná kniha městečka Divišova, s. 25; s. 57-58.

²¹ PROCHÁZKOVÁ, Eva. Persekuce Romů v Českých zemích v 16. - 18. Století. In: Hrdelní soudnictví Českých zemí v 16. – 18. století., s. 151 – 152.

Romů pro používání čarodějných praktik či lektvarů, přivozujících potrat.²² Nejčastějším případem jejich stíhání je především nedovolená potulka.

Problematickou městskou skupinou byli taktéž šlechtici, kteří ve městech hledali možnost uplatnění v úřadech nebo u dvora, v případě těch chudších i obživu v městském prostředí, což také mělo za následek střety s měšťany, kteří na druhou stranu zase napodobovali šlechtický styl života.²³

Také ve vedení města, především u svobodných královských měst, docházelo k řadě konfliktů jak o charakter městské vlády, kde především v otázkách hospodaření města docházelo ke střetům mezi konšely a měšťany, tak i v otázkách podílu měšťanů na politické moci (konflikt bohatých a politicky mocných měšťanů a městských rad). V neposlední řadě se klíčovým problémem raně novověkých měst zdá i pronikání reformace a konflikt městského obyvatelstva a politických elit v otázce konfese.²⁴

Raně novověké město tedy bylo místem, kde se střetávaly různé politické i náboženské vlivy a s rostoucím počtem městského obyvatelstva se vydělovaly i mnohé, specifické sociální skupiny a docházelo zde k nárůstu kriminality a mnoha střetům. Otázka udržení stability tak často spočívala na bedrech soudního aparátu, který se pokoušel udržet homogenní městskou společnost.

Citované studie uváděné dále, jsou z konference Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století (ed. FRANCEK, Jindřich). Pardubice 1996. PROCHÁZKOVÁ, Eva. Persekuce Romů v Českých zemích v 16. - 18. Století. In: Hrdelní soudnictví Českých zemí v 16. – 18. století., s. 151 – 152.

²² Případ Káči Cikánky, která je podezřelá z vyvolání potratu. POHL, Jan (ed.), Smolná kniha královského města Rokycan, s. 36 – 37.

²³ MILLER, Jaroslav, Uzavřená společnost a její nepřátelé, s. 147 – 149.

²⁴ MILLER, Jaroslav, Uzavřená společnost a její nepřátelé, s. 176.

Vývoj sídla ve většině měst ovlivňovalo příklonění politické elity k protestantské či katolické víře (v případě Čech utrakvismu) a následný vývoj náboženských, politických a v konečném důsledku i hospodářských záležitostí sídla. Zároveň byla reformace vítanou možností posílení měst omezením privilegií duchovenstva a jeho integrace. (TAMTÉŽ, s. 199 - 206.)

3 MĚSTSKÉ SOUDY

Už od středověku se ve městech prosazuje soudnictví podle vlastních pravidel. Příčinou byl zájem měšťanů o vyhnutí se těžkopádným starým procesům, ordálům a soudním soubojům. Rozhodování podle reálných důkazů a ne podle stavovských výsad. I proto se dostávají některé městské okruhy do sporu s vrchností o tom, kdo má v kterém obvodu soudit a brát ze soudu užitky. Měšťané chtějí soud, který rozhoduje podle městského práva, které nalézají sami měšťané.²⁵

Toto, často přísné, trestní právo má podle Jiřího Kejře sloužit především k zachování městského míru – *pax civitatis*, *pax urbis* a k ochraně pořádku a klidu uvnitř městských hradeb,²⁶ který, jak ukázala předešlá kapitola, byl narušován mnoha různými vlivy.

Během zakládání měst ve 13. a 14. století si nejprve velká práva v otázkách soudnictví vyhradili zakladatelé, důležitější rozepře soudila vrchnost města (podkomoří nebo královský úředník), menší spory pak jimi dosazení rychtáři. Postupně byla královská moc a vrchnostenský dozor setřeseny a moc panovníka byla přenesena na pozemkové vrchnosti a vyšší a střední vrstvy královských měst.²⁷

Stejně tak získávají měšťané postupně záruky, že obyvatelé budou souzeni městským soudem a ne žádným jiným a naopak města začala často zasahovat i proti poddaným vrchnostem.²⁸ Soudnictví tak bylo jednou z mnoha oblastí, kde se střetávaly zájmy vládnoucích tříd ohledně ochrany jejich vlastnictví a ochrany života a zdraví poddaných či obyvatel měst.

Zemské právo, zastoupené větším a menším zemským soudem, zdůrazňovalo především ochranu státu a náboženství, společenského pořádku a státního aparátu, dále ochranu feudálního vlastnictví, instituce nevolnictví a ochranu života.

Městské právo se omezovalo spíše na delikty politické – ochranu konkrétního města, přísnější ochranu náboženství.²⁹ Mezi stavy tak docházelo ke sporům, které se řešily

²⁵ KEJŘ, Jiří. Vznik městského zřízení v českých zemích. Vydání 1. Praha: Karolinum, 1998, s. 255 - 256.

²⁶ KEJŘ, Jiří. Vznik městského zřízení, s. 255.

²⁷ KLABOUCH, Jiří. Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo). 1. vydání. Praha, 1967, s. 140.

²⁸ Panovník se snaží omezovat moc měst alespoň nad některými poddanými, například poddanými klášterů (například zakázal měšťanům a rychtářům zdržovat klášterní poddané v Olomouci roku 1250) a zvláštní výjimku z rozhodnutí Přemysla Otakara II. dostávají i Židé. KEJŘ, Jiří. Vznik městského zřízení, s. 260.

²⁹ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004, s. 130 – 131.

již od konce 15. století., ohledně vztahu městských soudů k zemskému soudu nebo v otázce pravomocí městských soudů nad šlechtickými poddanými.

Výsledkem těchto střetů byla určitá konkurenční působnost zemského a městského soudnictví a napjatý vztah mezi královskými městy, ze kterých, jak už bylo naznačeno, na Moravě nejvýznamnější byla Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava, Uničov a Uherské Hradiště a stavovskou obcí.³⁰ Základem soudnictví byla představa, že šlechtické právo je závazné pro šlechtu, kdežto městské pro obyvatele měst a odtud potom příslušnost k daným soudům.³¹

Zatímco však města královská měla soudy relativně samostatné, v poddanských městech byly tyto orgány závislé na vrchnosti, která mohla často zasahovat do sporů, především v hrdelním právu a udílet milost, popřípadě dosazovat do soudů svého zástupce.³²

Obecně lze tedy říci, že královská moc a vrchnostenský dozor byly postupně nahrazeny mocí měšťanů, avšak postup měst či šlechty často narážel na odpor a neústupnost strany druhé.

Města, zakládána postupnou městskou středověkou kolonizací, se řídila nepsaným obyčejovým právem, kdy každé město mělo svůj právní řád a právo pro každý zvláštní případ se nalézalo taktéž zvlášť. Jeho základem bylo buď právo magdeburské, na Moravě rozšířené především na severu (Olomouc, Bruntál, Opava), nebo norimberské (Znojmo, Hodonín).³³

Postupně se zformovaly některé základní právní okruhy vrchních městských práv (např. okruh olomoucký, znojemský či brněnský).³⁴

³⁰ MILLER, Jaroslav. Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 1997, s. 18.

³¹ MALÝ, Karel. Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské. In: Hrdelní soudnictví v Českých zemích 16. - 18. století, s. 7 – 8.

MALÝ, Karel. Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. století. In: Pocta akademikovi Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám, s. 85 - 88

³² ROEDL, Bohumil. Cestou milosti, hrdelní reversy v praxi českých městských soudů raného novověku. In: Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století, s. 41 – 62.

³³ Města hledala občas ponaučení přímo u soudů v cizině, což ale bylo panovníkem zakázáno. KLABOUCH, Jirí. Staré české soudnictví aneb jak se dříve soudovalo, s. 140. Těž: MILLER, Jaroslav. Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví, s. 19.

³⁴ ŠTARHA, Ivan. K vývoji hrdelního soudnictví na jižní Moravě. In: Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století, s. 29-40.

3.1 Centralizace městského soudnictví

Městská práva byla tedy značně roztržštěná a proto se především ve větších a hospodářsky důležitých oblastech hledala práva sjednocující. Města se také díky zisku čím dál větší hospodářské moci dostávala do v rozporu s absolutistickým a zbyrokratizovaným státem, který je potřeboval dostat pod kontrolu.

Snažil se tedy omezit jejich politickou moc a sjednotit stát konfesijně, dále sjednotit finanční systém a sjednotit také městské právo.³⁵ A podřídil tak města správním strukturám centralizovaného státu.

Kontrola skrze byrokratický aparát napomohla i expanze římského práva v 17. a 18. století. Římské právo se stalo významným prostředkem správní centralizace (potřeba právníky vzdělaných úředníků) a přispělo k unifikaci práv a rozvoji byrokratického státního aparátu, jako prostředku politické kontroly nad městem.³⁶

Tento proces můžeme sledovat i v oblasti městského soudnictví, v případě zřízení apelačního soudu, které proběhlo roku 1548. Tato vyšší soudní instance byla určitou snahou královské moci o zabezpečení konečné rozhodovací moci ve věcech městského soudnictví a udílení naučení všem soudcům ve věcech trestního práva. Apelační soud s profesionálními právníky, podřízenými královské moci, byl zřízen jako společná odvolací instance všech českých městských soudů a postupně se, i když s konečnou platností až na konci 17. století, prosazoval i na Moravě.

Apelační soud měl tak možnost rozhodovat ve všech důležitých kriminálních procesech, avšak jeho činnost na základě písemných sdělení vedla k prodlužování a často i prodražování trestního řízení. Činnost soudů byla dále omezována hrdelním řádem Josefa I. a reskriptem císaře Karla I. pro Moravu. K definitivní reorganizaci městského soudnictví v Čechách došlo roku 1765 dekretem císařovny Marie Terezie (Theresiana).³⁷

Přes určitou snahu o kodifikaci práva však Theresiana spoléhá stále ve velké míře na libovůli soudců a panovnickou milost (*via recursus per gratiae*), která oslabuje zákonodárnou moc ve prospěch výkonné. Doslovná aplikace zákona a nadřazenost zákonodárce nad soudcem je typická až pro osvícenství (v Habsburské monarchii zákoník Josefa II). Theresiana je tedy svým způsobem, ještě raně novověká.³⁸

³⁵ TAMTÉŽ, s. 217 - 218

³⁶ TAMTÉŽ, s. 227

³⁷ FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva: zloději, loupežníci, lupiči, pytláci a žháři v českých dějinách. Vyd. 1. Praha: Rybka Publishers, 2002, s. 12 – 13.

³⁸ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 90.

3.2 Hrdelní soudnictví v české historiografii

Tradice zájmu o hrdelní soudnictví spadá do 19. století a pramení především ze snahy „o poskytnutí pravdivého obrazu života dávných časů“ v díle Jana Erazima Wocela a bádání „kulturních“ historiků Josefa Svátka, Zikmunda Wintera nebo Čeňka Zírta. K zájmu o smolné knihy a jejich badatelské využití přispěly i práce filologa Františka Jílka - Oberpfalcera a dějinami právní historie se v šedesátých letech a později zabývali Karel Malý nebo Jiří Klabouch.³⁹

Významnou a takřka průkopnickou prací k dějinám raně novověkého hrdelního soudnictví však je především studie Jaroslava Pánka o Městském hrdelním soudnictví v pozdně feudálních Čechách na stránkách Českého časopisu historického.⁴⁰ Pánek zde představuje kromě přehledu základní literatury, na našem území sahající do počátku devatenáctého století, i základní přehled edicí dosud vydaných smolných knih, klíčového pramene pro studium kriminality a hrdelního soudnictví. Především však jeho práce poskytuje základní metodologické přístupy, vycházející z dlouhodobého studia pramenné základny, zkoumané J. Pánkem a E. Procházkovou v oblasti Středočeského kraje.⁴¹

Tato oblast je zvolena jednak z hlediska dostupnosti pramenů, především smolných knih a dalších spisů a zároveň reprezentativním zastoupením jednotlivých typů měst, kde se tyto procesy odehrávají a odtud odvozenou velikost jednotlivých soudních tribunálů a počet projednaných případů.⁴² Umožňují tak sledovat vývoj hrdelního soudnictví a zachycení všedních stránek života vesnického a městského obyvatelstva.

Cenným je především Pánkův návrh typologie základních typů represivních opatření, která vycházela nejčastěji z Koldínova zákoníku, ale jak udává Pánek, nejednotnost a roztříštěnost hrdelního soudnictví měla za důsledek i odlišné trestné sazby (i v rámci stejného provinění), ovlivněné zásahy feudálů, apelačního soudu,

³⁹ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, s. 698 – 699.

⁴⁰ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984.

⁴¹ PÁNEK, Jaroslav (ed.). Smolná kniha městečka Divišova. TÝŽ. Hrdelní soudnictví městečka Čechtice. TÝŽ. Hrdelní soudnictví města Příbramě. PROCHÁZKOVÁ, Eva. Hrdelní soudnictví města Benešova, atd.

⁴² Sídla zde dělí na královské město horní (Příbram), město krajské (Sedlčany), větší města poddanská (Divišov) a další menší vrchnostenská městečka. Odtud i typy soudních tribunálů, pro královské město (Příbram) a města krajská (Sedlčany) je to typ tribunálů nadprůměrných (okolo 100 procesů ve sledovaném období), tribunály řadové (od 30 do 100) procesů a tribunály živořící, které mohou nabýt v určitém období na významu, ale celkově se jedná o soudy „s úzce omezenou a nesoustavnou pravomocí.“ (PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, s. 709.)

polehčujících okolností nebo upřednostnění v některých případech spíše podmíněných trestů před nepodmíněnými. Naopak Pánkovo dělení typologie trestných činů je odmítáno a modifikováno Petrem Kreuzem, jehož dlouhodobý výzkum Nymburského hrdelního soudnictví vedl ke stanovení pěti základních kategorií, které se oproti Pánkovým kategoriím⁴³ vymezují odlišným řazení některých činů, případně jejich přeřazením do jiné kategorie.⁴⁴

Pánek také ve své studii stanovuje klíčové prameny pro dějiny hrdelního soudnictví v kterémkoli městě: především smolné knihy, popřípadě smolné spisy nebo další doplňující prameny, jako kriminální reversy.

Petr Kreuz⁴⁵ si však všimá, že se Pánek ve své metodologické koncepci dopustil omylu, když pod pojem hrdelního soudnictví zahrnul veškeré trestní případy, včetně soudnictví předbělohorského: „Protože zatímco pro období pozdější v zásadě platí, že základními prameny k jeho (hrdelního soudnictví) poznání jsou smolné knihy, popř. smolné spisy (...) a na ně navazující manuály apelačního soudu, (...) v době předbělohorské tento poznatek platí jen v omezené míře.“⁴⁶

Přestože se na Pánkově vlastním bádání tato chyba neprojevila, vyskytuje se u mnoha dalších edic, které opomenuly řadu případů civilního trestního procesu, odlišného od procesu inkvizičního, zachyceného převážně smolnými knihami.⁴⁷

Pro dobu předbělohorskou, jak uvádí dále Kreuz, je tedy nutné použít i vzhledem k odlišnosti procesů (postavení soudce a obžalovaného) a jiným typům deliktů (především proti cti a proti životu a zdraví) i další prameny, především knih nálezů (rozsudků) a dalších pomocných knih (knih apelací, svědomí, či rukojemství).

Je proto důležité ono rozdělení dvou procesů, které prošly rozdílným vývojem a přistupovat tak i k nim se vzájemným pramenům, které se mohou v některých případech prolínat.⁴⁸

⁴³ Trestné činy proti oficiální ideologii (kacířství, rouhačství, svatokrádež), trestné činy proti státnímu zřízení (urážka panovníka, institucí), činy proti vrchnosti (pytlačení, potulka, poškozování hmotných zájmů vrchnosti), činy proti místní administrativě (útěk z vězení, napadení úředníka), činy proti životu a zdraví, činy proti majetku, činy proti cti a mravnosti. (PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČCH, 1984, s. 712 – 713.)

⁴⁴ Kreuzova typologie viz. kapitola 5, s. 26 – 27 této práce.

⁴⁵ Ve sborníku editovaném Jindřichem Franckem z konference o hrdelním soudnictví konané v září 1995 v Pardubicích: KREUZ, Petr. K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské. In: Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století, s. 63- 100.

⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 66

⁴⁷ Viz. kapitola 2.2, proces civilní a inkviziční.

Přestože je toto rozdělení nepochybně důležité pro komplexní poznání dějin hrdelního soudnictví, pro mnou sledované období, v němž většina rozebíraných smolných knih spadá do období po roce 1600, jsou tedy zásadním pramenem smolné knihy. A i vzhledem k doplnění chybějících případů z pomocných pramenů, v již vydaných edicích, nejsou Kreuzovy výtky nijak omezující.

Jak naznačuje Kreuz, může být ovšem problematické, zda trestné činy vyznané na mučidlech byly skutečně spáchány, respektive kolik z činů, připisovaných obžalovanému, spáchala ta samá osoba a kolik činů mu bylo připsáno neprávem.

Protože však neexistuje metoda, která by s jistotou určila pravdivost získaných výpovědí, většina badatelů nepochybuje o tom, že činy byly spáchány. Proto je užíván postup, kdy je každý zápis ve smolných knihách brán jako relativně důvěryhodné svědectví.

Je ovšem otázkou, nakolik lze skutečně postihnout reálnou míru trestné činnosti. Na to se snaží odpovědět i diskuze mezi Petrem Kreuzem a mladší generací historiků, zachycená na stránkách časopisu Kulturní dějiny. Kreuz v ní varuje před některými omyly, kterých se mohou dopustit zastánci historické antropologie (zde zastupovaní Pavlem Himlem a do určité míry Danielou Tinkovou), prosazující pojem „odlišné chování“, který má především vysvětlit vztah mezi vrchností, či městským soudem a obžalovaným. Otázky způsobů či způsobilosti vedení vyšetřování (kompetentnosti soudců) a problematiku věrohodnosti výpovědí a způsobů chápání trestného činu poddanými, tedy zaměření především na individuum páchající trestný čin a motivy jeho jednání.⁴⁹ Pojem odlišného chování, který je zde nadřazený pojmu kriminalita, je však podle Kreuze obtížně vymežitelný ve vztahu k dobově chápané „normálnosti.“

Zároveň je třeba přihlédnout v otázce soudnictví (trestný čin je to, co tak soud posoudí) a je třeba zohlednit i dějiny zvykového a psaného práva, které kladou rozdílný důraz na právnické vzdělání soudců.⁵⁰

Je třeba podle Kreuze zohlednit i různé typy procesů (civilní a inkviziční), vedených s obžalovanými a strukturu společnosti, ve které platily určité právní normy, které do

⁴⁸ I v případě procesu civilního práva mohl být obžalovaný po vyslechnutí obžaloby podroben tortuře a jeho výslech je zaznamenán i ve smolné knize. Dalším případem je situace, kdy je udána stejná osoba během výslechů v obou typech procesů.

⁴⁹ HIML, Pavel. Odlišné chování v raném novověku. Kuděj. Praha 2001, číslo 2, 53 - 59

⁵⁰ „Ve společnosti, která se řídila zvykovým právem, není právnická kvalifikace až tak významná, neboť právo je vnímáno jako celospolečenský duchovní statek.“ KREUZ, Petr. Aktéři bez hřiště a bez pravidel? Kuděj. Praha 2001, číslo 2, 68 – 70, 72.

určité míry omezovaly svobodu jednotlivce a omezovaly i možnosti pachatelů. A tedy lze považovat za spáchané to, co soud pachateli připsal a badatel zkoumající dějiny kriminality, by se měl zaměřit především na typ trestného činu, osobu pachatele, kontrolu a prevenci trestné činnosti a na oběť trestného činu. Proto, přestože považuje antropologický přístup za podnětný, shledává v něm i některé nepřesnosti a omyly, kterých je třeba se vyvarovat.

Jaroslav Pánek si v závěru své studie o hrdelních soudech všímá také lokalit, které je třeba zpracovat, aby bylo dosaženo pokrytí celého území Čech. O to se pokusil ve svých pracích Jindřich Francek, bádající především v oblasti pardubického regionu. Francek se zároveň svými pracemi⁵¹ pokouší o popularizaci a syntézu dějin každodennosti v českých zemích pomocí převyprávěných případů smolných knih a smolných spisů. Na základě edic vydaných smolných knih, včetně několika nevydaných, nabízí několik desítek příběhů rozdělených podle typu provinění. Vyčleňuje zde kapitoly věnované krádežím, loupežím, pytláctví, žhářství. V předešlém díle *Zločin a sex v českých dějinách* se věnuje manželským sporům a mravnostním deliktům. Přestože nenabízí žádné porovnání ani statistická srovnání jednotlivých oblastí, obě rozsáhlé monografie obsahují čtenářsky i badatelsky zajímavý materiál. A shrnují trestní procesy a případy na území Čech i Moravy. Důležité úvahy a poznatky k hrdelnímu soudnictví zazněly taktéž na konferenci konané v září 1995 v Pardubicích, ze které vznikl taktéž pod vedením Jindřicha Francka sborník k dějinám hrdelního soudnictví.⁵²

Pánek si dále všímá určitých mezer a nedostatečně zpracovaných oblastí, především na Moravě. Od poloviny osmdesátých let je však tato oblast, především brněnský právní okruh, postupně zpřístupňována.

Významnou práci v oblasti brněnského hrdelního soudnictví odvedli Antonín Verbík a Ivan Štarha. Vedle několika edic pramenů, z nichž některé použijí i v této práci, podávají poměrně podrobnou zprávu o činnosti hrdelních soudů, spadajících pod právní okruh města Brna.⁵³

Dalšími podměty ve výzkumu hrdelního soudnictví na Moravě jsou především články v regionálních sbornících. V archivním sborníku města Přerova vyšla v roce

⁵¹ FRANCEK, Jindřich. *Dějiny loupežnictva*. Praha 2002. nebo TÝŽ, *Zločin a sex v českých dějinách*. Praha 2000.

⁵² *Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století* (ed. FRANCEK, Jindřich). Pardubice 1996.

⁵³ ŠTARHA, Ivan. *K vývoji hrdelního soudnictví na jižní Moravě*. In: *Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století*, s. 29 – 40.

1994 edice Smolné knihy města Lipníka, na kterou upozornil především Ivan Krška.⁵⁴

O hrdelním soudnictví města Šternberka a významu či možnostech dalšího využití jeho smolné knihy, včetně nástinu jednotlivých typů trestných činů, upozorňuje v archivní ročenke Olomouckého archivu Miroslav Koudela.⁵⁵

3.3 Hrdelní soudnictví v raném novověku

Nejstarší činy, postihované zvykovým právem, které upravovalo především majtkové vztahy a bylo často zachované pouze ústně, byly vražda, poranění, znásilnění, vniknutí do cizího domu, krádež či penězokazectví.

Za hrdelní zločiny byly v řadě měst pokládány především vražda a krádež, ale přísně se trestaly i další lehčí provinění s přitěžujícími okolnostmi špatné pověsti, či předešlého provinění.

Příčina tvrdosti středověkých trestů spočívala ve snaze zajistit pořádek ve městě, kde byla zvýšená koncentrace obyvatelstva a zvětšující se trhový provoz, které vyžadovaly silnější represivní opatření.⁵⁶

Stejně tak byly tvrdé tresty uplatňovány v 15. – 16. století v důsledku raně novověké městské migrace a již zmíněného dalšího nárůstu městské populace. Soudy se tvrdými represivními opatřeními snažily o zamezení „rizika rozpadu původně homogenní městské společnosti“ a o trestání majtkových (pořádkových) zločinů, či v pozdějším období (16. – 17. století) o „disciplinaci venkova“⁵⁷

Došlo k nárůstu mnoha zákonů, řádů a instrukcí, které měly usměrnit život venkovského a městského obyvatelstva v duchu „feudálního zákonodárství a křesťanské morálky“ a každodenní život se tak pohyboval na hranici mezi přísně stanovenou normou a dobově chápanou kriminalitou.⁵⁸ Cílem feudálních společností a především absolutistických států tak bylo posilování vrchnostenské autority

⁵⁴ KRŠKA, Ivan. Lipenská „černá“ neboli „smolná“ kniha, Lipenský kulturní kalendář, 1971, č. 7, s. 6 - 8.

⁵⁵ KOUDELA, Miroslav. Smolná kniha města Šternberka. Archivní ročenka OAO. Olomouc 1990, s. 85 – 86.

⁵⁶ KEJŘ, Jiří. Vznik městského zřízení, s. 262 – 263.

⁵⁷ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 36-37. Weber označuje období 16. – 17. století, jako dobu sociální disciplinace, kdy donucovací úsilí státu mělo vést k proměně chování poddaných za účelem ochrany státu. Příkladem zvýšeného tlaku na poddané, jak uvádí Tinková, jsou i známé čarodějnické procesy. TAMTÉŽ, s. 37.

⁵⁸ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984. s. 693 - 694

nad poddanými, pomocí „organizací, které si nárokují sankční a regulační úlohu při ukázněvání společnosti.“⁵⁹

Převážně 16. - 17. století bylo charakteristické okázalou krutostí poprav a zpříšňováním a posilováním represivního charakteru trestního aparátu. Hlavním cílem bylo odstrašení a varování poddaných a zabránění opakování trestné činnosti.⁶⁰ Aparát byl ale fakticky bezmocný, protože nebyl schopen stíhat většinu vybočení z mezí legality a snažil se tak postihnout aspoň takové delikty, které narušovaly stabilitu uvnitř nepriviligovaných vrstev.

Jeho cílem bylo vytvoření disciplinovaného poddaného, který nebude odporovat ekonomickým a sociálním zájmům vrchnosti. Poddaný a jeho duchovní či mravní život byl po celou dobu pod dohledem světských i duchovních autorit.⁶¹ Ve městě, stíženém vlnou migrace a rozmáháním se potencionálně nebezpečných minorit, bylo cílem soudního aparátu umírňování násilí. A především stíhání zločinů proti životu a zdraví a stejně tak potlačení poklesků proti sexuální morálce či náboženskému řádu.⁶²

Hlavním nástrojem represe se pro stíhání nejrozšířenějších forem kriminality a „disciplinaci města“ stala síť hrdelních soudů, rozprostřená po celém území a sídlící v každém městě či větším městečku.⁶³

3.4 Účastníci a výbava městských soudů

Představiteli trestního soudnictví, jak v královských, tak v poddanských městech, byla městská rada, skládající se z dvanácti členů, kteří museli být plnoprávními a bezúhonnými měšťany a zastávali svou funkci přibližně jeden rok.⁶⁴ V čele rady stál purkmistr, v jehož funkci se konšelé střídali. V období omezování městské samosprávy byli do městské rady královských měst dosazováni královští rychtáři a po jejich vzoru obsazovala vrchnost ve svých městech taktéž rychtáře vrchnostenské, kteří zmírňovali rozsudky městského soudu. Zásahy jsou patrné často

⁵⁹ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 35

⁶⁰ MALÝ, Karel. Několik poznámek k trestnímu právu v Čechách v době stavovské. In: Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století, s. 9

⁶¹ Katolická reforma směřovala k sakralizaci panovníka, čímž upevnila jeho autoritu a posílila spjatost královského majestátu s majestátem Božím. TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa., s. 39.

⁶² TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 38 – 41.

⁶³ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1971, s. 694.

⁶⁴ FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva, s. 18.

i ve smolných knihách, například v případě stíhání šternberského poddaného Bartla Opletala z Pňovic, obviněného roku 1630 z loupeže a krádeže, který dostal milost z rozhodnutí panského hejtmána Václava Grunauera z Glauchu a byl vymrskán z panství.⁶⁵

Rada se v trestním soudnictví řídila jednak obecnými právními předpisy a jednak vrchnostenskými instrukcemi. Celý průběh řízení byl zaznamenán městským písařem, který nebyl členem městské rady a často ani měšťanem. Písař vedle městských písemností obstarával, jak víme z rukopisů i agendu soudu, vyřizoval korespondenci a pořizoval zápisy o výsleších provinilců. Jména městských písařů nám často zůstávají neznámá.⁶⁶ Důležitá v městském soudnictví byla i role městského rychtáře, který ohledával místa deliktů, účastnil se výslechů a exekucí, zodpovídal za věznění provinilců a sám soudil drobnější prohřešky a musel straně, jež dala obviněného uvěznit, zaplatit finanční pokutu.⁶⁷ Rychtáři byli podřízeni i biřic či právní posel.⁶⁸

Přímo v budově vězení bydlel hrdelní sluha (Lictor, Scherdiener), který se kromě hlídání vězňů, podílel nejspíše i na úkonech hrdelního práva, kdy nebylo třeba katovy přítomnosti, jako byl výprask, natahování na žebřík, přikládání španělských bot, či vystavování delikventů na pranýř.⁶⁹

Vybavení hrdelních soudů bylo po většinu raného novověku na velmi nízké úrovni.⁷⁰ Vězení ve venkovských městech byla vybavena nedostatečně, jak po hygienické, tak po bezpečnostní úrovni.

Vězení původně sloužilo jako zadržovací vazba pro provinilce, kteří byli buď zadrženi při činu, zajištění z nařízení vrchnosti, nebo na základě žaloby postižené osoby.⁷¹ Mělo dlouhou dobu jen preventivní, zadržovací charakter a trestem samo

⁶⁵ Das Schwarzbuch, list 10.

⁶⁶ Na šternberském panství zpracoval historii městských písařů regionální historik Karel Morav. TÝŽ. Měšťtí a soudní písaři. In: Dějiny správy města Šternberka. OA Olomouc. Pozůstalost Karla Morava. Inv. č. 84, s. 100 – 110.

⁶⁷ KLABOUC, Jiří. Staré české soudnictví aneb jak se dříve soudovalo s. 375.

⁶⁸ FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva, s. 20.

⁶⁹ MORAV, Karel. Dějiny správy města Šternberka, s. 59.

⁷⁰ V závislosti na společenském postavení. Klabouch rozděluje vězení na vězení měšťanské, pro zámožné měšťany umístěné často na radnici, či radniční věži. Kdežto žaláře „těžší pro příslušníky chudiny, zvané šatlava“ – o kterém budu mluvit dále. KLABOUC, Jiří. Staré české soudnictví aneb jak se dříve soudovalo, s. 373-374.

⁷¹ FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva, s. 14; PÁNEK, Jaroslav (ed.). Smolná kniha městečka Divišova, s. 24.

o sobě se stávalo až během 18. století, kdy se stále více uplatňuje trest odnětí svobody, jako účinnější forma stíhání kriminality.⁷²

Součástí soudního aparátu byli taktéž kati, kteří byli rovněž podřízeni rychtáři. Kat (Scharfrichter, Hencker) byl obecně chápán jako osoba společensky sníženého a nepoctivého stavu (bydlel vždy za městem, v kostele měl vyhrazenou zvláštní lavici), zároveň však byl potřebný k výkonu trestů. V 16. – 18. století byli kati velmi vytížení, kromě nejznámějších druhů exekucí (stětí mečem, oběšení, lámán kolem, upálení na hranici, či zahrabání za živa), byli účastni útrpného výslechu při inkvizičním procesu a zároveň v oblastech, kde nebyl ras, likvidovali mršiny a jako znalci lidského těla dle dokladů působili i jako léčitelé.⁷³ Jejich asistence, například podle šternberské smolné knihy, byla poměrně drahá a katové proto byli poměrně zámožní.⁷⁴

Katem menší obce nedisponovaly, proto pro něj bylo často posíláno do větších měst a blízkého okolí. Příkladem může být opět Šternberk, který si kata žádal v 16. století nejčastěji z Olomouce a později bylo posíláno pro kata z menšího hornického městečka Berouna, kde působili kati z poměrně zámožné, ve Slezsku hojně působící rodiny Geisslerů.⁷⁵ Opačným případem byl kat města Lipníka, který byl naopak zapůjčován do mnoha menších městeček.⁷⁶

3.5 Procesní řízení, proces civilní a inkviziční

V řízení hrdelních soudů lze rozlišit dva typy procesů, pro jejichž zkoumání se využívají nejčastěji smolné knihy, popřípadě další záznamy, především kriminální reversy, záznamy u apelačních soudů nebo pamětní knihy. Prvním typem je proces civilní, který stejně jako městské právo pochází z Německa.

Původní zeměpanský regál, právo popravu vykonávané ve správných sídlech, přecházel od panovníka na zástupce královských měst i na církevní a světské vrchnosti.

⁷²TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 51, 53.

⁷³ŠRÁMEK, Pavel. K historii katovských rodin ve Slezsku. In: Hrdelní soudnictví českých zemí 16. - 18. století, s. 160 - 161.

⁷⁴Ceník přehledně uvádí Morav: MORAV, Karel. Dějiny správy města Šternberka, s. 61 – 62.

⁷⁵MORAV, Karel. Dějiny správy města Šternberka, s. 60.

⁷⁶Smolná kniha města Lipníka (ed. MARADA, Miroslav), s. 7.

Příkladem královských měst s hrdelní pravomocí byly město Brno, které tuto pravomoc mělo již od roku 1243, nebo Olomouc o necelých sto let později.⁷⁷

Hrdelní záležitosti byly rozhodovány zasedáním soudu v čele s rychtářem, který soudu předsedal.⁷⁸ V případě naléhavé potřeby, především při přistižení pachatele při hrdelním deliktu, byl svoláván soud náhlý či mimořádný.

Z postupné snahy participace měšťanů na politické a právní moci vyplývá i postupné omezení pravomocí rychtáře a jeho proměna „z královského úředníka v úředníka městské samosprávy.“⁷⁹ Na počátku 16. století tak stál v čele všech soudů ve všech královských městech a většině poddanských orgán, svou základnou totožný s městskou radou. V případě poddanských měst s přítomností zástupce vrchnosti, jehož cílem bylo především zachování potřebné pracovní síly na panstvích, stejně jako posílení autority feudála, který zde vystupoval jako „neomezený vládce nad životem a smrtí.“⁸⁰

O průběhu civilního, stejně jako i o průběhu řízení inkvizičního, podává podrobný přehled Koldínův zákoník, v němž byla stanovena pravidla žalob, obesílání obžalovaných i průběh řízení.⁸¹

Civilní proces byl započat na základě soukromé žaloby, na základě svědeckých výpovědí, které se zapisovaly do knih svědomí a listinných důkazů. Strany měly v procesu formálně rovnoprávné postavení a pouze v případě, že se jednalo o trestný čin, byl obviněný podroben útrpnému právu a byl veden proces inkviziční, kdy byl obviněný soudu podřízen.

Inkviziční proces postupně převážil po vydání obnoveného zřízení zemského.⁸² Původně církevní proces zavedl jako důkazní, svědecký prostředek použití tortury už ve 13. století a v Čechách byl zaveden ke konci 14. století, jak v řízení práva zemského, tak i městského, kde se postupně ustaluje.⁸³

⁷⁷ MILLER, Jaroslav. Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví, s. 22.

⁷⁸ KREUZ, Petr. K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské. In: Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století, s. 63 - 100.

⁷⁹ TAMTÉŽ. s. 63 - 100.

⁸⁰ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, s. 706- 707.

⁸¹ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou. (ed. JIREČEK, Josef). 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 1876,

⁸² FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva, s. 14; PÁNEK, Jaroslav (ed.). Smolná kniha městečka Divišova, s. 23.

⁸³ KREUZ, Petr. K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské. In: Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století, s. 63 - 100.

Městský inkviziční proces, dochovaný především na základě smolných knih, byl charakteristický formálním i fakticky nerovnoprávným postavením obžalovaného vůči žalobci, který zde byl totožný se soudcem. „Tento typ procesu se vztahuje na osoby dopadené při páchání hrdelního deliktu, osoby podezřelé na základě platného udání z hrdelního deliktu, či osoby udané při výslechu na mučidlech nebo osoby, u kterých bylo o vině rozhodnuto v civilním procesním řízení“.⁸⁴

Vlastní výslech potom probíhal za přítomnosti rychtáře, krevního písaře, kata a jeho pacholků, nejprve bez použití tortury, poté za použití mučení. Výsledkem byl rozsudek, buď podmíněný či nepodmíněný trest smrti, vypovězení z města či mrzačící trest.⁸⁵ V případě nepodmíněného trestu byla poprava vykonávána nejčastěji na popravišti za městem. Nejčastější typy deliktů, vyšetřované inkvizičním procesem, byly především činy proti osobnímu vlastnictví a dále proti životu a zdraví.⁸⁶

Jak uvádí Pánek: „Útrpný výslech, který existoval jako krajní vyšetřovací metoda až do roku 1778, byl často nahrazen jinými formami fyzického týrání, či psychického nátlaku. Stejně jako exekuce trestu byl soudy venkovských městeček prováděn jen zřídka.“⁸⁷

Hrdelní pravomoci menších městeček se ve většině případů omezovaly na vyšetření zločinu a zadržení pachatele. O výkonu trestu rozhodovalo vrchní právo, často zastoupené královskými či v dané oblasti nejvýznamnějšími městy, například okruh brněnský.⁸⁸ Později bylo naučení o právu hledáno především u apelačního soudu, který zasahoval prakticky do všech významnějších procesů hrdelních tribunálů. Na Moravě stále měly svou autoritu soudy v Brně a Olomouci až do zřízení apelačního soudu pro Moravu, založeného 1753 se sídlem v Brně.⁸⁹

Za vlády Josefa I. byl zaveden nový trestní zákoník, který redukoval počet soudů podle jejich předchozích privilegií. Kvůli vysokým nárokům na provozování soudu, soudního tribunálu, písaře a kata nebyla města nadále hospodářsky schopna financovat předepsané soudní úředníky a další náklady. Řada soudů pak nebyla bez dostatečného počtu kvalifikovaných lidí schopna provádět rozsudky a docházelo

⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 87 – 88.

⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 89.

⁸⁶ Typologie trestné činnosti, viz. další kapitoly.

⁸⁷ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČCH, 1984, str. 706.

⁸⁸ ŠTARHA, Ivan. K vývoji hrdelního soudnictví na jižní Moravě. In: Hrdelní soudnictví v českých zemích 16. - 18. století. Pardubice 1999, s. 29-40.

⁸⁹ FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva, s. 14. PÁNEK, Jaroslav. Smolná kniha městečka Divišova, s. 10 – 11.

k přehmatům a pochybením. Zároveň s rostoucími náklady byly soudy vystaveny i čím dál soustavnější kontrole vrchnostenských úředníků. Neudržitelnost situace byla řešena postupnou redukcí roztržštěných hrdelních soudů, která na Moravě probíhala v letech 1729 – 1754. A k jejich definitivnímu zániku došlo po vydání restriktivního patentu Marie Terezie z 19. srpna 1765, kdy z původních 383 soudů zůstalo jen 29, sídlících v krajských městech.⁹⁰

O situaci hrdelních soudů a délce jejich existence, či počtu a typech jednotlivých procesů, které soudy v jednotlivých letech řešily, se dozvídáme především skrze smolné knihy, které jsou hlavním pramenem pro poznání hrdelního práva v 17. a 18. století. A především z nich, jak říká Jindřich Francek ve svých Dějinách loupežnictva⁹¹, lze zkoumat vzrůstající tendence kriminality, kde přední místa v žebříčcích trestných činů zaujímají krádeže a loupeže a snahy poddaných vymanit se z problematické ekonomické situace.

4 SMOLNÁ KNIHA – PRAMEN HRDELNÍHO SOUDNICTVÍ

Pod pojmem smolná kniha si lze představit obsahově pestrý a formálně diferencovaný typ pramene, představovaný buď samostatným rukopisem (Šternberk, i většina edic) méně často, jak uvádí Pánek, jen součástí jiného kodexu. Přesto se jedná o pramen značně rozmanitý, jehož definice je, i díky jeho rozmanitosti (záznamy výslechnů, stručné nástiny případů, poznámky o výdajích, naučení vyšších soudů) obtížně vymežitelná.⁹²

Samy rukopisy se nazývají buď knihami smolnými, černými, krevními, nebo psaneckými. Název je podle Františka Jílka - Oberpalcera nejčastěji odvozen od černé barvy kodexu, popřípadě podle převažující náplně mohou být pojmenovány i „Knihou výpovědí“, či „Knihou naučení“.⁹³

Autorem takovéto knihy je nejčastěji městský (radní), ve větších městech krevní písař, působící u městského hrdelního soudu, popřípadě i u soudu neměstského.⁹⁴

⁹⁰ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, str. 705

⁹¹ Viz., poznámka 51.

⁹² PÁNEK, Jaroslav (ed.). Smolná kniha městečka Divišova, s. 12- 13.

⁹³ VERBÍK, A. (ed.). Letovická kniha naučení.

⁹⁴ VERBÍK, Antonín. Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově.

Zápisy ve smolných knihách mají vesměs trestněprávní povahu a obsahují nejčastěji výslechy osob na základě otázek soudu a odpovědí podezřelých.⁹⁵ Často v případě podmíněného trestu doplněné vynucenou přísahou v hrdelních reversech.⁹⁶ Mohou obsahovat i pouhé protokolární záznamy o průběhu soudního řízení⁹⁷, často doplněné korespondenci s městskou vrchností, či apelačním soudem a blíží se tak často spíše kopiáři nebo registrům.⁹⁸ Nejširší typy zápisů jsou vedeny od záznamů výslechů a průběhů soudních řízení, až po zápisy o provedení rozsudku, nebo místopřísežná prohlášení omilostněných provinilců, či záznamy o částkách, vynaložených na exekuci.⁹⁹ Často sem mohou být vpisovány i záznamy o katech či krevních písařích. Doplněkem knih mohou být smolné spisy, které mohou smolnou knihu doplňovat.¹⁰⁰

Knihy se liší i podle toho, zda byly vedeny průběžně několika písaři jako evidenční a důkazní pomůcka, nebo jednorázově, jako sbírka příkladů právních naučení. Jejich zápisy však nikdy neměly právní platnost.¹⁰¹

Smolná kniha tak představuje typ úřední knihy, která obsahuje materiály především trestněprávního obsahu, vzniklé u hrdelního nebo příbuzného městského soudu.

4.1 Použité edice a nevydané prameny typu smolných knih

Ve výběru edic smolných knih jsem vycházel z dostupnosti zpracovaných pramenů, vztahujících se k oblasti Moravy, které by se vztahovaly k nevydané smolné knize města Šternberka. Jsou zde zastoupena města, spadající pod právní okruh města Brna (tedy právo jihoněmecké), tedy ta, která se obrací o naučení k brněnskému soudu přímo nebo prostřednictvím jiného soudu (Morkovice, Nové Město na Moravě, Jimramov), města spadající pod samostatný okruh Uherského Hradiště (do konce 16. stol. Bojkovice), či s Uherskohradištským soudem nějak souvisí (lovecké právo Buchlov), nebo tvoří samostatný právní okruh (Velká Bíteš). Právní naučení v Olomouci (právo magdeburské) bralo město Lipník, Šternberk nebo

⁹⁵ PÁNEK, Jaroslav (ed.). Smolná kniha městečka Divišova, ŠTARHA, Ivan (ed.). Smolná kniha Nového Města na Moravě.

⁹⁶ Doložené například v Divišovské smolné knize a v hojně míře i ve smolné knize města Šternberka (Das Schwarzbuch).

⁹⁷ Smolná kniha města Lipníka (ed. MARADA, Miroslav). Přerov, Soka 1994, s. 7.

⁹⁸ Das Schwarzbuch, z vydaných pramenů především: VERBÍK, A. (ed.), Krevní kniha městečka Bojkovic.

⁹⁹ Das Schwarzbuch, Smolná kniha městečka Divišova.

¹⁰⁰ VERBÍK, A. (ed.). Smolná kniha Velkobítešská.

¹⁰¹ PÁNEK, Jaroslav (ed.). Smolná kniha městečka Divišova, s. 14

městečko Beroun. Zástupcem královského města je středočeský Rakovník a zdařilou, ke komparaci vhodnou edicí jiné středočeské smolné knihy, je i Pánkova edice Smolné knihy Divišovské.

Formou edic jsou zpracovány smolné knihy, které jsou součástí většího kodexu (kniha hrdelních výpovědí Velké Bíteše jako sbírky naučení z Brna pro Uherské Hradiště)¹⁰² a knihy, které obsahují jen nejvýznamnější procesy na daném území, zaznamenané písaři až dodatečně po uzavření procesu (Lipník, Šternberk). Dále jsou zde zpracovány vlastní kodexy, které slouží jako kopiáře, či registra (Bojkovice). Mnoho pramenů je nedochovaných a v edici se zachovalo jen několik málo případů, které již není odkud doplnit (Jimramov, Morkovice), nebo jsou doplněny naučeními vrchního či apelačního soudu, zápisy z manuálů městské knihy, rychtářskými knihami či registry (Divišov, Nové Město na Moravě, Rakovník). Specifická je edice kodexu Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově, kam v 16. století namísto vrchnostenského práva loveckého, proniká postupně právo městské.¹⁰³

Z použitých edic, je hodnotně zpracovaná edice Smolné knihy městečka Divišova od Jaroslava Pánka, která se snaží v souvislosti s jeho teoretickou statí (ČČH 1984) a již ve vydané edici se během rozboru pokouší přehledně zachytit jednotlivé typy trestných činů i represivních opatření. Edice je doplněna i chybějícími případy doloženými jen u pražského apelačního soudu. O něco méně přehlednou je Verbíkova Krevní kniha městečka Bojkovic, její edice se však snaží věrně zachytit pořadí i strukturu původních zápisů, které jsou tvořeny rozsáhlou korespondencí městského soudu s vyšší instancí. Zdařilou je i edice Verbíka – Štarhy – Knesla Černé knihy města Velké Bíteše, která navazuje na předcházející knihu Velkobítešskou 1556 – 1634, s níž se částečně překrývá. Maradova Smolná kniha města Lipníka taktéž zdařile zachycuje původní rukopis, v úvodním rozboru přesto používá již poměrně zastaralou Pánkovu typologii. Je specifická i poměrně velkým množstvím neukončených zápisů (35 %). Menší, často časopisecky vydané edice (Jimramov, Morkovice, Nové Město na Moravě), mohou z důvodu nedostatečného množství dochovaných pramenů poskytnout jen přibližný obraz o původním množství zápisů a dobové kriminalitě, přesto poskytují specifické případy (sebevraždy, sodomie), které se v ostatních pramenech vyskytují jen sporadicky.

¹⁰² VERBÍK, Antonín – ŠTARHA, Ivan – KNESEL, Edmund (eds.). Černá kniha města Velké Bíteše, s. 13.

¹⁰³ VERBÍK, Antonín (ed.). Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově, s. 17 – 21.

Černá kniha města Šternberka, uložená v okresním archivu v Olomouci, je papírový kodex, obsahující rukopis bez titulního listu a označení, o rozměrech 20 x 32 cm, v dřevěných deskách, potažených černou kůží, na přední desce částečně poškozený, s jedním částečně dochovaným závěrem. Kniha obsahuje 288 listů, z toho je popsáných jen 81.

Zápisy jsou tvořeny nejspíše pěti různými krevními (městskými) písaři. Obsahují rozsudky městského soudu, naučení olomoucké městské rady nebo apelačního soudu, přísahy odsouzených a zápisy o útratách za jednotlivé trestní úkony.¹⁰⁴ Sedm německým novogotickým kurentním písmem popsáných listů obsahuje i zlomek Moravskobrounské knihy z let 1707 – 1747. Oba tyto prameny by zasloužily rozsáhlejší rozbor a příležitostné doplnění z příbuzných smolných spisů a dalších pramenů.

4.2 Odraz hrdelního soudnictví v dochovaných pramenech

Aktivitu hrdelních soudů mohou, alespoň v nástinu, zachytit jednotlivé procesy, vedené městskými soudy v daném právním okruhu. Jedná se však, jak udává Pánek, jen o značně přibližnou a v mnoha ohledech zavádějící informaci, jelikož množství případů je písaři vynecháno. V knihách se vyskytují prázdné listy a neukončené zápisy a zároveň jen málokdy dochází k tomu, že by byl veden proces s jednou osobou, která spáchala jeden konkrétní zločin. Ve většině případů v procesech vystupuje více osob, podílejících se na jednom trestném činu, či je zaznamenáno více provinění, vztahujících se k jedné osobě.¹⁰⁵ Přesto, alespoň pro přehlednost, si můžeme v tabulce č. 1 rozložit jednotlivé procesy tak, jak jsou zaznamenány ve smolných knihách a příbuzných spisech.¹⁰⁶

¹⁰⁴ KOUDELA, Miroslav. Smolná kniha města Šternberka. Archivní ročenka OAO, s. 85 – 86.

¹⁰⁵ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, s. 711 – 712.

¹⁰⁶ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, s. 711 – 712.

Tabulka č. 1: Procesy vedené u sledovaných městských soudů v období 1562 - 1753

Sídlo hrdebního soudu	Časové rozpětí procesů		Počet procesů celkem
	od	do	
Bojkovice	1630	1721	40
Buchlov	1562	1654	141
Divišov	1617	1753	83
Jimramov	1612	1724	11
Lipník	1588	1672	50
Moravský Beroun	1707	1747	4
Morkovice	1700	1722	3
Nové město na Moravě	1565	1721	20
Rakovník	1578	1630	25
Šternberk	1620	1740	43
Velká Bíteš	1626	1736	46
Celkem			466
Průměr za rok	2,44		

Zdroj: Vlastní zpracování dle pramenů. (viz. seznam literatury a pramenů). Stůj, Pavel 2012.

I v bližším rozdělení podle jednotlivých let: tabulka č. 2.

Tabulka č. 2: Rozdělení procesů v jednotlivých letech

Sídlo hrdebního soudu	Období		
	1562 - 1620	1621 – 1680	1681 - 1753
Bojkovice	0	35	5
Buchlov	108	33	0
Divišov	1	21	61
Jimramov	7	1	3
Lipník	27	23	0
Moravský Beroun	0	0	4
Morkovice	0	0	3
Nové město na Moravě	14	3	3
Rakovník	24	1	0
Šternberk	0	21	22
Velká Bíteš	0	25	21
Celkem	181	163	122
Průměr za rok	3,12	2,76	1,69

Zdroj: Vlastní zpracování dle pramenů. (viz. seznam literatury a pramenů). Stůj, Pavel 2012.

Mnohem správnější z hlediska výpovědní hodnoty se tedy jeví spíše analytický záznam jednotlivých typů trestných činů a jejich rozdělení do kategorií a počet represivních opatření.

5 TYPOLOGIE TRESTNÝCH ČINŮ

Zločin, jak uvádí Daniela Tinková, se v raném novověku „stal definitivně věcí veřejnou, výrazem vztahu mezi viníkem a jeho autoritou, urážkou legitimní panovnické autority a není v obecné soudní praxi dosud oddělen od hříchu.“¹⁰⁷ Spíše, než jasně definovaný pojem „zločin“, nacházíme v raně novověkých kodexech seznamy či výčty zakázaných forem chování, porušení míru a práva. Zločin (spíše trestný čin) je tedy chápán jako takový trestněprávní delikt, který porušuje povinnosti, dané právní normou. Příručkami, které definovaly trestné činy a stanovovaly sankce proti delikventům, byly pro městské soudy především (vedle práv zemských) městská práva. Neoficiální příručkou se stala Práva městská Brikciho z Licka, kterou v roce 1579 nahradil městský zákoník, sestavený Pavlem Kristiánem z Koldína, který stanovuje stupňovitě postihy¹⁰⁸ za všechny nejčastější typy provinění, od výtržností k činům proti životu a zdraví, jednotlivých typů vražd, činy proti mravnosti, přes zhárství a pohrůžky zhárstvím, typy krádeží a zlodějství, přes pytláctví, urážku na cti a další drobnější delikty.¹⁰⁹ V roce 1709 byl vyhlášen hrdelní řád Josefa I. (Constitutio criminalis Josephina), který trestání deliktů dále upravoval, omezoval především užití tortury a zmírňoval některé postihy, především v případech polehčujících okolností. V obdobném duchu pokračovala i následující Tereziána.

Pro postihnutí nejčastějších typů kriminality tak, jak je dochována ve smolných knihách vedle přihlédnutí k soudobým normám, využiju i typologii trestných činů navrženou Petrem Kreuzem při dlouhodobém výzkumu kriminality v Nymburce, která vychází z dělení Karla Malého. Tato typologie dle Kreuze více odpovídá dobové realitě než původní typologie Pánkova (ČČH, 1984):

¹⁰⁷ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 109 – 110.

¹⁰⁸ Hlavní terč represe byl odsouzenec, případně jeho tělo, jeho veřejná poprava má odradit od dalších činů, popřípadě má být cejchován, mrskán nebo alespoň vystaven na pranýř. Důležitý je však i prvek pokání, smíření a nutného odpuštění před smrtí. Odsouzenec musí umírat jako příkladný křesťan. TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 43 – 44.

¹⁰⁹ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 310 – 370.

1) Trestné činy proti ideologickým základům feudálního státu, státnímu zřízení a jeho představitelům

Sem se řadí trestné činy: kacířství, rouhačství, čarodějnictví, svatokrádež, urážka duchovenstva, urážka panovníka, institucí, úředníků, zrada, spolupráce s nepřítelem, dezerce, zakázaný pobyt na státním území.

2) Delikty proti právnímu řádu, veřejnému pořádku a bezpečnosti

Trestné činy: urážka a ohrožování vrchnosti, neposlušnost vůči vrchnostenským úředníkům, potulka, poškozování hmotných zájmů vrchnosti, urážka městské rady, napadení úředníka, útěk z vězení.

3) Delikty proti feudálnímu vlastnictví

Trestné činy: pytláčení, loupež, zhářství, krádež a napomáhání majetkové trestné činnosti, falšování, bezděčné způsobení majetkové škody.

4) Činy proti životu a zdraví

Trestné činy: vražda, vyhrožování, zabití, ublížení na zdraví, infanticidium, sebevražda.

5) Činy proti osobním právům příslušníků feudální společnosti

Trestné činy: incest, cizoložství, smilstvo, prostituce, sodomie, hazardní hry, křivé obvinění, urážka soukromé osoby.¹¹⁰

Jejich četnost na sledovaném území podle výše zmíněné typologie vychází ze zápisů smolných knih, kde bylo napočítáno 695 trestných činů jednotlivých kategorií. Přehledně je lze srovnat v grafu č. 1.¹¹¹

Zdá se mi přesnější zkoumat především četnost jednotlivých typů trestných činů podle jejich výskytu v daných procesech, než jak činí Kreuz, přisoudit jednotlivým delikventům ten nejdůležitější čin, čímž se dle mého názoru dopouští značného

¹¹⁰ KREUZ, Petr. Hrdelní soudnictví města Nymburka v době Předbělohorské, s. 53 – 86.

PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, s. 712 - 713

¹¹¹ Četnost trestné činnosti je vždy částečně zkreslená vinou mnoha faktorů. Jak už bylo řečeno, smolné knihy zaznamenávají často jen důležité případy, mnohé procesy nejsou dopsány a zápisy jsou často nepřesné, jelikož neuvádějí ve výsledích osob konkrétní počet trestných činů, Proto je potřeba stanovit stejný postup při jejich zkoumání.

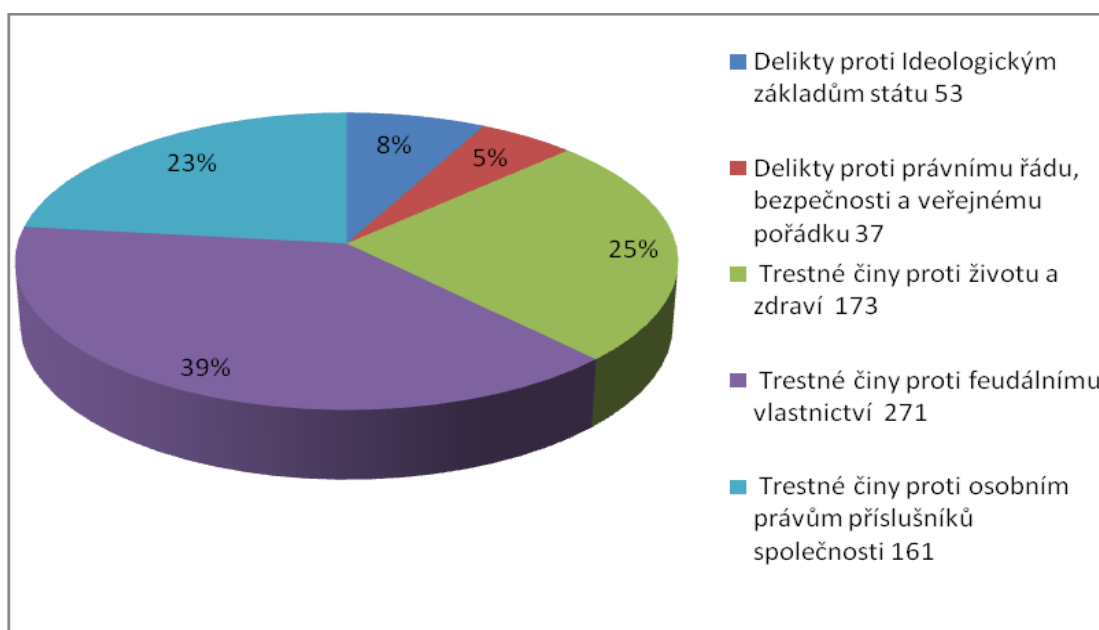
1) V případě mnohonásobných krádeží (vražd) jsou tyto trestné činy chápány jako jedna jednotka kategorie krádeže (vraždy), z důvodu toho, že zápisy často uvádějí jen množinu „blíže nespecifikovaných krádeží.“

2) Kategorie loupežná vražda, je v souvislosti s Koldínem (nejprve vražda, potom loupež) chápána jako vražda i loupež. V případě jejího opakování v téže věci viz. postup 1)

3) Kategorie infanticidium (vražda nenarozeného, neřádně nabytého plodu) je brána dle Kreuze jako trestný čin proti životu a zdraví, zároveň mu však předchází smilstvo či cizoložství, zvláště v případě kdy smolná kniha neuvádí tento přečin, je tento čin zároveň brán i jako přečin proti mravnosti.

zjednodušení. Četnost jednotlivých forem trestných činů na zvoleném území budu zkoumat především na základě Šternberské smolné knihy a ověřím v porovnání s vydanými edicemi, zároveň se pokusím vyzdvihnout některé typické, či naopak specifické případy. Přičemž budu postupovat od činů nejfrekventovanějších (tedy kategorie 3, 4, 5) k těm méně častým (1, 2) a na závěr se pokusím o celkové srovnání.

Graf č. 1: Četnost jednotlivých typů trestných činů

Zdroj: Vlastní zpracování dle dostupných pramenů (viz. seznam literatury a pramenů). Stůj, Pavel 2012.

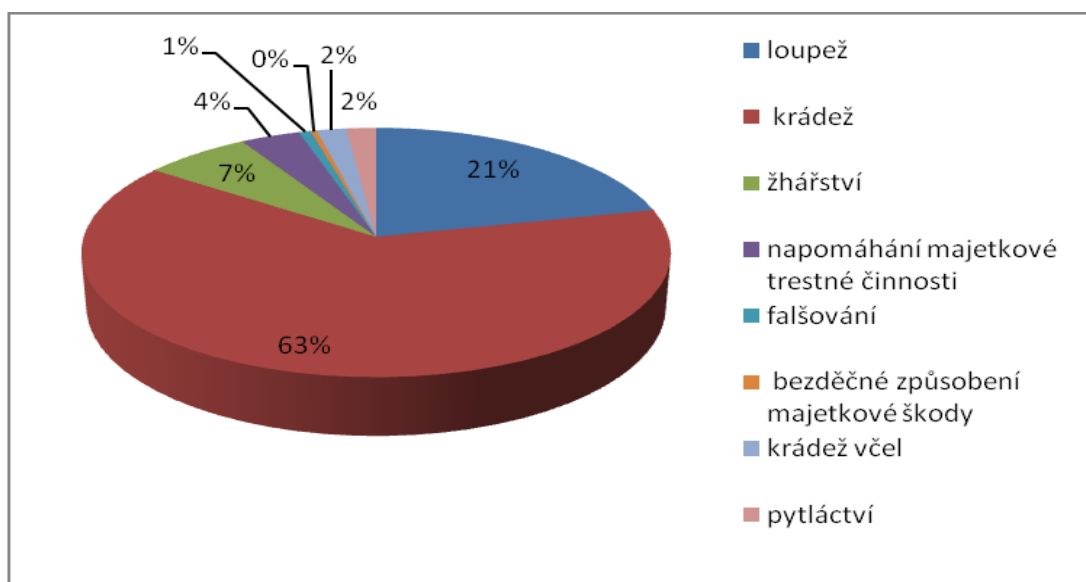
5.1 Činy proti feudálnímu vlastnictví

Ve sledovaných smolných knihách jsou trestné činy proti majetku zastoupeny nejčastěji a to 38 % všech trestných činů. Z celkového počtu 692 trestných činů představují činy majetkové 266 případů.

V Černé knize města Velké Bíteše, stejně jako v Krevní knize městečka Bojkovic, tvoří 38 % veškeré trestné činnosti a podobně je tomu i v dalších smolných knihách. Černá kniha práva loveckého na hradě Buchlově udává 39 % majetkové trestné činnosti, v Divišově, stejně jako v Lipníku je to 42 %. Šternberk vykazuje údaje o něco nižší, okolo 36 %. V Jimramově i Novém Městě je to taktéž okolo 40 %. Zastoupení činů proti majetku (graf č. 2) je pak podle zkoumaných pramenů následující:

Nejčastější jsou s velkou převahou drobné i větší krádeže (65 %), následují loupeže (22 %), v téměř každé smolné knize (s výjimkou Lipníku, Bojkovic a zlomkovitých smolných knih) jsou zastoupeny i případy zhářství. S krádežemi jsou spojeny i případy napomáhání trestné činnosti, jako je přechovávání kradeného zboží (často se však překupníci sami účastní krádeží, jejich případy jsou potom započítány v kategorii krádeže), bezděčné způsobení škody, spojené s následným propuštěním podezřelého se vyskytlo pouze v jednom případě. Jako zvláštní kategorii (ve vymezení k Pánkově i Kreuzově typologii) uvádím případy krádeží včel, v souvislosti s jejich přísným trestáním a vydělením této kategorie, například v Bojkovické krevní knize.

Graf č. 2: Trestné činy proti feudálnímu vlastnictví

Zdroj: Vlastní zpracování dle pramenů. Stůj, Pavel 2012.

5.1.1 Krádeže

Nejčastější trestnou činností z kategorie činů proti majetku jsou krádeže. Krádeže definuje Koldínův zákoník jako: „Istné dotýkání věci cizí mohvitě, kteréž působí a děje se bez povolení pána té věci.“ (...) A jako takovou ji zapovídá jak přirozené, tak Boží právo. A rozlišuje mezi dvěma typy krádeží té, při které je zloděj přistižen při činu a krádeže nezjevné, kdy je pachatel usvědčen až u soudu.¹¹² Zároveň stanovuje přitěžující okolnosti (předchozí krádeže, nástroje ke krádežím, denní doba,

¹¹² KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 345 - 346.

sociální postavení) a polehčující okolnosti (dobrá pověst, přihlednutí k minulosti obžalovaného), které stejně jako věk obžalovaného („pacholík mladší osmnácti a děvečka patnácti let dopustí - li se krádeže, (...) na smrt odsuzována býti nemá“¹¹³). Tyto okolnosti mohou mít vliv na konečný rozsudek městského soudu. Všichni „zloději a nákeřníci“ potom mají být „podle obyčeje krajiny a koruny této, provazem aneb mečem trestáni býti.“¹¹⁴

Zdaleka nejčastějším typem krádeží jsou drobné peněžní delikty, krádeže šatstva, zbraní či dalšího nemovitého majetku (sedla pro koně, nádobí, šperky). Takovéto krádeže tvoří často až 64 % všech trestných činů proti majetku a vycházejí nejspíše z tíživé situace poddaných. Obžalovaným je připisováno množství přestupků a ve většině případů se tyto krádeže nevyhnou ani činům proti životu a zdraví.

Zloději působili sami, ale často se sdružovali i do různých „tovaryštev“. Tyto skupiny zlodějů na okraji společnosti se uchýlovaly ke krádežím z různých důvodů a často se objevovaly v místech velkého soustředění lidí, na trzích, jarmarcích či poutích. Takovým případem je například Pavel Turek, který vyznal v Novém Městě na Moravě v prosinci roku 1579 mnohočetné krádeže, spolu s dalšími tovaryši na brněnském jarmarku, kde okrádali lidi o peníze a kradli i různé šatstvo. Přiznal se k mnoha dalším podobným krádežím a přepadávání kupců a to na území od Brna až k Bíteši či Prostějovu s mnoha různými komplici.¹¹⁵ Častá je i podobná spolupráce v rámci rodiny, jako v případě mlynáře Petra Mozolína a jeho syna Jana, který kradl ve městě Rokycany, a jako drobnější a obratnější se vloupával do domů okny, zatímco jeho otec hlídal. Oba byli dle práva s'tati mečem roku 1599.¹¹⁶

Z hmotné nouze je také častá krádež potravin a obilí. Ve Šternberku bylo roku 1630 obviněno z hromadné krádeže obilí z hradní sýpky sedm osob, Lorenz Prokeš, starý Polzer, Václav Hybner ze Lhoty, Mates Kuther, Martin Stabel z Lipiny, Kašpar Křikovský. Po výslechu a tortuře byli Walter Barksch, Lorenz Bokeš, Kašpar Křikovský dle práva oběšeni, ostatní čtyři obvinění ze spolupachatelství dostávají milost vrchnosti a hrdelním reversem se zavazují, že se vrchnosti nebudou mstít.

¹¹³KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 349.

¹¹⁴KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 351.

¹¹⁵ Jeho činy se ale stejně jako u mnoha dalších zlodějů stupňují, přiznal se i k mnoha úkladným a loupežným vraždám. Smolná kniha Nového Města na Moravě (ed. ŠTARHA, Ivan). s. 113 – 114.

¹¹⁶ Kniha černá nebo smolná svobodného kr. města Rokycan (ed. POHL, Jan). s. 26 – 30.

Následně jsou veřejně vymrskáni a vykázáni z panství.¹¹⁷ Obviněn byl i Lorenz Wenkner z Berouna a to z překupnictví, za což byl sťat. Podle článku P. V. Koldínova zákoníku totiž „mají být jako zloději stíháni všichni, kteří jim pomáhají radou či skutkem, přijímají vědomě ukradené věci, poskytují úkryt a dávají výstrahu. (krádeže oučastníci, přechovávači a zlodějův fedrovníci.“¹¹⁸

Podobné krádeže obilí se objevují pravidelně i v dalších sledovaných oblastech. V Lipenské smolné knize lze vysledovat spíše než krádeže obilí vrchnostenského, krádeže u mlynářů, například v případě Jury, syna nebožtíka Linharta Matyášova z Bystrovan roku 1615, či v sousedských stodolách, jako v případě Ondry Nádeníka.¹¹⁹ V Černé knize práva loveckého je kromě obilí další často kradenou komoditou dobytek, z jehož krádeží jsou často viněni pastýři a sedláci, tedy logicky osoby, které s ním přicházejí nejčastěji do styku.

Vzácným případem jsou krádeže, které nebyly obviněnému dokázány, či falešná obvinění. Roku 1630 byl Bartl Opletal z Pňovic obžalován Jakubem Hynkem z Kravař z krádeže a loupeže. Byl nejprve vyslýchán v civilním procesu, poté podroben ostrému slyšení - mačkání prstů. Jeho vina však ani poté nebyla prokázána a z rozhodnutí vrchního panského hejtmána Václava Grunauera z Glauchu byl Bartl odsouzen k veřejné omluvě, procesí po dědině a pokání v kostele, následně podmíněčně odsouzen k smrti a vymrskán z panství.¹²⁰

5.1.2 Loupeže

Loupeže a loupežné vraždy tvořily druhou nejčastější skupinu činů proti majetku (okolo 22 %) a od krádeží se lišily svou veřejnou, neskrývanou snahou odcizit cizí majetek, často za použití násilí, pohrůzek. Často je loupež spojená i s dalšími činy proti majetku, jako je zhárství a samozřejmě i s činy proti životu a zdraví, stupňovanými od ublížení na těle až po několikanásobné vraždy. Koldín rozlišuje mezi vraždou a loupeží takto: „Morděř jest ten, kterýž, když druhého zabijí, to, což při něm najde, to od něho pobéře. A skutek ten má k sobě obvykle připojenou

¹¹⁷ Das Schwarzbuch, list 4 – 11.

¹¹⁸ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 347.

¹¹⁹ Smolná kniha města Lipníka (ed. MARADA, M.), s. 20.

¹²⁰ Das Schwarzbuch. list 10.

loupež. Avšak ten, kterýž nezabijíc člověka, statek druhému pobeře a z šatův ho svleče, obloupí, loupežník toliko slove.¹²¹

Loupežníky a loupežnými vrahy se zápisy smolných knih hemží především během napjaté situace třicetileté války. Častým případem loupeží jsou četná přepadení na silnici, proti kterým se vymezuje, jak dokládá Francek, již Vladislavské zřízení zemské.¹²² Při těchto přepadeních se sdružovali loupežníci často do menších skupin a není výjimkou, že se přepadů účastnili i vojáci žoldnéřských vojsk, pohybujících se na Moravě.

Jezdci Fabiánského pluku (podle zápisu dragouni), Hans Streck z Jívové, Wenzel (Václav) Pfeiler z Prahy roku 1635 přepadli kolonu 6 kupeckých vozů a požadovali 20 tolarů a dva koně. Napadení kupci se ovšem ubránili a samotným se jim podařilo loupežníky zajmout. Trestu smrti oběšením Streckl i Pfeiler nakonec unikli jen díky milosti šternberské vrchnosti (vymlouvání obžalovaných na opilost) a byli vypovězeni, i díky neúspěchu trestného činu, z města.¹²³

Podobného přestupku se dopustili později 1683 i loupežníci Hans a Friedrich Kronesové, Schuber a Teymer, kteří v roce 1683 přepadli polský kupecký vůz polského kupce s oděvy, exotickým zbožím a šátky na cestě do Německé Hůzové. Lup schovali u komplice Stantzela. Byli dopadeni a podrobeni tortuře za přítomnosti berounského kata. Otec a syn Kronesovi s H. Schubertem byli odsouzeni rozsudkem olomouckého vrchního soudu ke stětí mečem a vpletení do kola. Nakonec poslání do vězení na Špilberk. H. Teymer a Stantzel, jejichž podíl na přepadení byl menší, byli nuceni vykonávat dva roky, respektive půl roku, veřejně prospěšné práce na olomoucké pevnosti.¹²⁴ Kromě kupeckých vozů se cíly loupežníků stávají i osamělá stavení (mlýny), či radnice, kostely nebo šlechtická sídla.¹²⁵

5.1.3 Žhářství, krádeže včel, falšování listin

O žhářství se Koldín zmiňuje v článku O. XIV.: „Incedium, žhářství aneb pálení. Když někdo ze zlosti a z návodu, chtěním a z oumysla oheň klade. A ten žhář

¹²¹ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 323.

¹²² FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva, s. 43.

¹²³ Das Schwarzbuch, list 18 – 20.

¹²⁴ Das Schwarzbuch, list 46 – 49.

¹²⁵ Ondřej syn Martina cihláře se vloupal do zámku Náměšť nad Oslavou, kde pokradl oděvy. Z milosti vrchnosti byl vymrskán. VERBÍK, A – ŠTARHA - KNESL (eds.). Černá kniha města Velké Bíteše, s. 82.

pokutou upálení se tresce.“ Jelikož byla vesnická i městská zástavba převážně dřevěná, či zděná se šindelovými střechami, docházelo k požárům poměrně často a úmyslné, nedbalé založení ohně vedlo k velkým škodám nejen hmotným, ale i na životech.¹²⁶ Za žháře je proto pokládán i ten, kdo žhářstvím pouze vyhrožuje, či jsou u něj nalezeny zápalné předměty (knoty, střílný prach). Při neúmyslném zapálení cizího majetku je rozhodnutí na příslušném soudu, který využívá nejčastěji vězení či podmíněčný trest smrti.¹²⁷

Běžnou pokutou tedy bylo upálení. Za žhářství byla ve Šternberku zaživa upálena Manda¹²⁸, manželka Jana Taraby (ve Šternberku slyšena opakovaně 1634 – 1635). Po té, co byla vykázána z panství za krádeže, je v říjnu následujícího roku znovu vzata do vězení. Při tortuře se přiznává k úmyslnému zapálení (ze msty) stavení v Žerotíně a k opětovným peněžním krádežím (během požáru, následně i v panském mlýně.)¹²⁹ Ze žhářství byl ve Šternberku obviněn i několikanásobný vrah Hans Lindner¹³⁰ a podezřelý byl i Georg Herolt, kterému je přičítáno k vraždám a loupežným přepadením i založení požáru v Leskovci nad Moravicí.¹³¹

Krádeže včel jsou přísně trestány a je jim věnován např. samostatný oddíl v Bojkovické krevní knize: „o pokutách těch, kteří včelám škodí.“¹³² Včelí produkty měly mnoho využití a velkou hodnotu, proto byly i lákavým předmětem zájmu pro zloděje. Loupení včel je však často spíše vedlejším deliktem.¹³³ Několik deliktů je však zaznamenáno i ve smolných knihách, vyslýchán v Rakovníku byl Hons Naypaur, který byl obžalován z dezerce a krádeží a několikerého „včeličkám škození.“ Dle práva byl upálen.¹³⁴ Podobně si počínal i Mach Lávka z Roštína, který „patery včely vydral“ a peníze kradl a jest, i díky tomu, spálen.¹³⁵

¹²⁶ FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva, s. 96.

¹²⁷ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 339 – 340.

Pro vypálení vesnice Ostešova je ve Velké Bíteši souzen Martin Bartoň. Soud rozhoduje, že se jednalo o neúmyslný čin a je proto pouze podmíněčně odsouzen k smrti. VERBÍK, A. (ed.). Kniha Černá města Velké Bíteše, s. 173 - 189.

¹²⁸ Stejný rozsudek dostávají např. i žháři Pavel z Tučap a Martin Kozlan za vypálení vesnice Oujezdec. (VERBÍK, A. (ed.). Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově, s. 136 – 137). Nebo v Novém Městě Jan Jančurka. (ŠTARHA, I., (ed.) Smolná kniha Nového Města na Moravě, s. 121 – 122.)

¹²⁹ Das Schwarzbuch. list 24 – 27.

¹³⁰ Das Schwarzbuch, list 40 – 43.

¹³¹ Das Schwarzbuch. list 1 – 2.

¹³² Zde je zaznamenán pouze jeden případ krádeže včel Jana syna Černého z Hrozníkova, který byl za tento čin oběšen. ŠTARHA, I. (ed.). Krevní kniha městečka Bojkovic, s. 127 – 129.

¹³³ FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva, s. 95.

¹³⁴ POHL, Jan (ed.). Kniha černá nebo smolná královského města Rokycan, s. 67 – 69.

¹³⁵ VERBÍK, A. (ed.). Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově, s. 46 – 47.

Stejně tak jako jiný zloděj včel Gröger Bigler, souzený ve Šternberku roku 1710 – 1711.¹³⁶

Poměrně vzácnou skupinou činů proti majetku jsou případy falšování. Ve Velké Bíteši je to například případ rektora Jakuba Polonidesa, který falšoval nařízení a padělal pečeti pána z Tyffelbachu a na jeho základě vybíral od lidí peníze, na mučení vyznává, že to vše dělal na žádost kněze Jana Lounského a že byl tedy sám oklamán, jako podvodník je však dle rozhodnutí soudu města Velké Bíteše v říjnu 1630 st'at.¹³⁷

Podobným případem je i případ hospodské Kateřiny z Košíkova, která si nechala vystavit „psaní falešné,“ že je vdovou, zatímco její manžel byl stále naživu, ačkoli od ní odešel. Jako „vdova“ se poté dopustila cizoložství a „jako bezbožná žena“ proto byla odsouzena ke stětí mečem.¹³⁸

Podobných podvodů se dopouštěl i písař Václav Milius, slyšen 1612 v Lipníku, který falšoval listiny svého pána a příležitostně se dopouštěl peněžních krádeží, mnoha vynalézavými způsoby.¹³⁹

Kromě falšování je dochována i řada obvinění z napomáhání trestné činnosti. Jednak poměrně vzácně pasivní účast na krádežích či vraždě.¹⁴⁰ Potom častěji překupnictví¹⁴¹, pro které je v Divišově odsouzen podmíněčně k smrti Václav podruh z Libše, který zároveň naváděl čeledíny, aby mu prodali panské obilí. Za napomáhání zlodějům a překupnictví kradených věcí byli odsouzeni k nevolnictví i šenkýři z Měchnova a Libosína.¹⁴²

5.1.4 Pytláctví

Stíhání pychu, tedy svévolné a násilné porušení cizího majetku je kodifikováno už Vladislavským zřízením zemským a převzato v Koldínově zákoníku, trestem za pytláctví je často oběšení, spojené často i s jinými zneuctívajícími tresty. Kromě vysoké zvěře, bažantů, či zajíců jsou cílem pytláků hlavně raci. Pro opakované pytláctví byl v Buchlově oběšen Vašek Jurka, jehož tělo je zavinuto do srnčích

¹³⁶ Das Schwarzbuch, list 71.

¹³⁷ Kniha Černá města Velké Bíteše (eds. VERBÍK – ŠTARHA- KNESL), s. 49 -54.

¹³⁸ TAMTÉŽ, s. 74 – 75.

¹³⁹ „Opět dukát jeden Jeho Milosti sem ukradl, pravíc, že ho cigáni vyčarovali.“ Smolná kniha města Lipníka (ed. MARADA, M), s. 30 – 31.

¹⁴⁰ Ondřej syn Jana Hedvábného, odsouzen podmíněčně k smrti. Smolná kniha městečka Divišova (ed. PÁNEK, Jaroslav), s. 11.

¹⁴¹ Překupníci často přiznávají i další krádeže, či vraždy, jsou zde sledováni tedy především ti, kteří byli obviněni jen z překupnictví.

¹⁴² Smolná kniha městečka Divišova (ed. PÁNEK, Jaroslav), s. 2; s. 32 – 33.

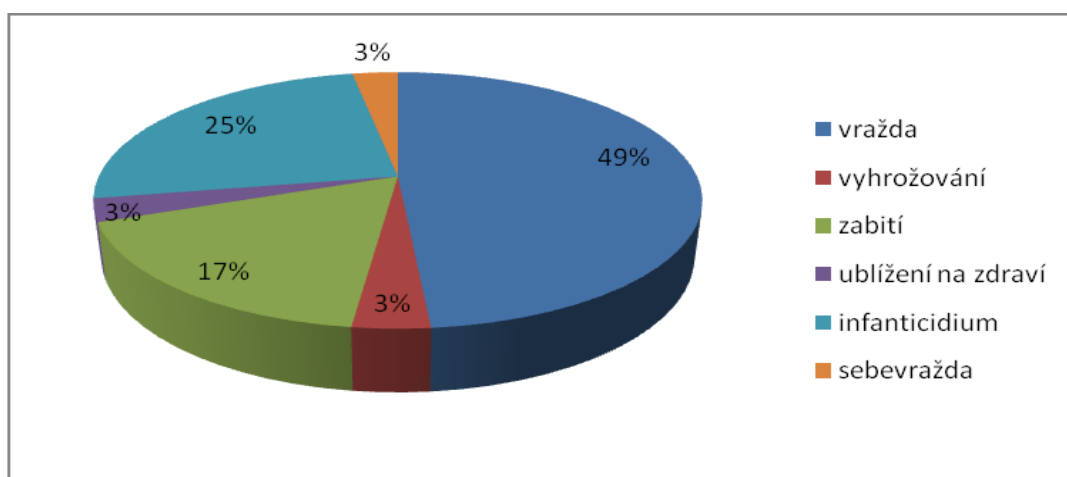
a zvířecích koží a jsou nad ním přibity jelení parohy.¹⁴³ Pro mládí byla dána milost (stětí mečem) Václavu Čadíkovi v Jimramově, který se dopustil četných pýchů, včetně krádeží ryb.¹⁴⁴ Později jsou tyto tresty nahrazovány nucenými pracemi, v Divišově byl na čtvrt roku práce v okovech odsouzen například Václav Hrdlička.¹⁴⁵ Taktéž potulka je problematickým činem, který narušuje stabilitu panství a narušuje vztahy vůči vrchnosti.

5.2 Činy proti životu a zdraví

Činy proti životu jsou druhou nejčastěji zastoupenou skupinou trestných činů ve sledovaných smolných knihách a tvoří okolo 25 % všech trestných činů.

Nejčetnější skupinou této skupiny trestných činů (graf č. 3) jsou vraždy (49 %), které jsou často spojené s odcizením majetku či loupežnými přepady a jejichž motivem je majetek, následně vraždy vykonané ze msty a různých osobních pohnutek. Objevují se případy neúmyslného zabití, či ublížení na zdraví v důsledku různých potyček se smrtelnými následky (17 %). K činům proti životu patří i specifická skupina infanticidií (25 %), vražd nenarozeného dítěte, jejichž pachatelkami jsou, jako u jediného sledovaného trestného činu, pouze ženy. Postihování, alespoň v podobě zneuctívajícího trestu, jsou i těla sebevrahů. Sebevraždy jsou vyšetřovány v 5 případech.

Graf č. 3: Trestné činy proti životu a zdraví

Zdroj: Vlastní zpracování dle pramenů (seznam pramenů a literatury), Stůj, Pavel 2012.

¹⁴³ Černé knihy práva loveckého (ed. VERBÍK), s. 44 – 45.

¹⁴⁴ Jimramovská kniha smolná (ed. ŠTARHA), s. 148 – 150.

¹⁴⁵ Smolná kniha městečka Divišova (ed. PÁNEK), s. 153.

5.2.1 Vraždy, zabití

Koldín rozděluje činy proti životu na úmyslné, činy z „kvapnosti“ (plynoucí z potyček a ze msty) a „z příhody“ (neúmyslné zabití). „Homicidium“, vražda aneb mord, kterýž se vykonává mocí aneb skutkem aneb trávením a rozličnými kouzly.“¹⁴⁶ „Čistá“ vražda je definována takto: „Když člověk člověka v půtce aneb svádě zabíjí, (...) takovýto nazývá se vražedník.“¹⁴⁷ Jak už bylo zmíněno, jsou to právě činy proti majetku, které jsou často spojeny s vraždou či ublížením na zdraví a na obžalovaného se tak pohlíží především jako na vraha „mordýře“. Za vraha má být považován i ten, kdo postřelil, či ohrožuje jiné osoby zbraní, chtěl je zabít jinými způsobem nebo k vraždě naváděl.¹⁴⁸ Pro vražedníka je potom pokuta stětí mečem, pro „mordýře“ smýkání koněm, či vpletení do kola.

Takovýmto případem je i pachatel několikanásobných deliktů Crha (Cyril) Hanák ze Žerotína, vyslýchaný šternberským městským soudem v lednu roku 1633. Nejen, že se dopustil mnoha peněžních krádeží, ale své oběti poté často chladnokrevně zavraždil. Je mu přičítána loupežná vražda (krádež 20 říšských tolarů) jednoho Španěla (žoldnéře z pluku Španělských žoldnéřů), loupežná vražda a přepadení rovněž jiného vojáka ve Střeně. Taktéž loupežná vražda jedné ženy, jejíž peníze (1 zlatý) propil v Nákle. Krádež raků rybáři ze Štěpánova (prozrazen synem obecního pastýře, kterého později utopil ve strouze). Dále spáchal několik dalších vražd bezbranných dívek či vdov. Je obviněn i z krádeže vrchnostenského obilí a několika loupeží. Zápis dodává, že všechny byly provedeny zvlášť zavrženíhodným způsobem. Za tyto skutky byl odsouzen k utěti pravé ruky, trhání těla rozžhavenými kleštěmi a k dlouhému lámání v kole.

Hejtman šternberského panství Jan Malaška z Rejdichu mu trest z dlouhého lámání v kole zmírnil na lámání krátké (udělení milosti). Poté mělo být tělo vystaveno k odstrašení podobných zločinů.¹⁴⁹

Podobným vícenásobným vrahem a zlodějem byl i Hans Lindner, vyšetřován ve Šternberku roku 1674, jelikož se dopustil krádeží, loupeže v kostele, a především

¹⁴⁶ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 322.

¹⁴⁷ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 323.

¹⁴⁸ Z vyhrožování vraždou je stíhán například ovčák Jan Bílek, který vyhrožoval vraždou pacholku Melicharovi a měl v úmyslu „své ženě násilí dělati“. Smolná kniha městečka Divišova (ed. PÁNEK), s. 109.

¹⁴⁹ Das Schwarzbuch, list 4 – 11.

několika vražd (včetně židovského obchodníka a nejmenovaného křesťana), smilstva a žhářství. Byl po naučení apelačního soudu lámán taktéž kolem.¹⁵⁰

Pro pokus o vraždu jedem je roku 1694 vyslýchána Anna, manželka Jiřího Drahošila z Hnojic a především jejich služka Anna Procházková.

Mladá Anna, manželka zámožného Jiřího Drahošila, se dopustila cizoložství s pacholkem Jiřím Tomolou. Kvůli těhotenství se na radu služky pokusila manžela otrávit (dávkami jedu v pivu). Její travičství však bylo odhaleno a jen na přimluvu manžela byla po porodu odsouzena k veřejně prospěšným pracím. Pacholek i služka byli vypovězeni z panství.¹⁵¹

V prosinci roku 1628 byl vyslýchán i Jiří Herolt z Roudna u Dvorců, obviněný z pokusů o ublížení na zdraví. Ke kterým patřila střelba na několik lidí včetně bruntálského místodržícího, na vojáky z Roudna, mlynáře z Valšova i loupežná přepadení dvou řemeslníků či přepadení obchodníků s přízí spolu s Hansem Jäcklem. Dopustil se i smilstva, krádeže koní a již zmíněného žhářství. Rozsudkem bylo stětí mečem.¹⁵²

Naopak čin zabití je Koldínem chápán jako zabití z nedbalosti: „kdo by jiného zabil ne z oumysla, ale příhodou zabil“ a zároveň neohrožoval někoho na veřejných místech, či chtěl vraždě zabránit a při tom zabil, má být potrestán pokutou nebo vypovězením.“ Neúmyslným zabitím byl čin Mikuláše Pecivála, který chtěl odehnat z pole malého Jana Saskových a přitom ho usmrtil.¹⁵³ Naopak úmysl byl prokázán v Buchlově například Jakobovi Bobků, který zranil svou ženu sekerou, při výslechu vypověděl: „kdybych prej já jí to nebyl učinil, ona by mě to učinila.“ Za tento čin byl sťat.¹⁵⁴ Podobně byla vina prokázána i ve Šternberku Václavu Křoupalovi z Želechovic za zabití Martina Pönela. Po naučení vrchního soudu v Olomouci byl taktéž odsouzen ke stětí mečem.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Das Schwarzbuch, list 40 – 43.

¹⁵¹ Das Schwarzbuch, list 52 – 54.

¹⁵² Das Schwarzbuch list 1.

¹⁵³ Černé knihy práva loveckého (ed. VERBÍK), s. 164 -165.

¹⁵⁴ Černé knihy práva loveckého (ed. VERBÍK), s. 90 – 91.

¹⁵⁵ Das Schwarzbuch, list 38 – 40.

5.2.2 Infanticidium

Mezi delikty proti mravnosti patří i tzv. infanticidium neboli „zabití neřádně nabytého plodu,“ vykonané zejména vlastní matkou. Podle Koldína je pak do tohoto deliktu řazena, jak vražda novorozeněte, tak i záměrný potrat: „Také ta zabijí, kteráž plod z sebe vyhájí aneb týž plod jakýmž pak koli způsobem v sobě udušuje a mrtví. Též ta, kteráž do záchodu, do studnice nebo jinam svůj plod mece a hází.“¹⁵⁶ Tento čin, jak uvádí Tinková, byl charakteristický, již pro „tradiční“ a archaické společnosti v souvislosti se snižováním počtu určité části potomstva (například dívek) a problematikou záměrného potratu se zabývala od středověku lékařská i teologická literatura. Jedná se zároveň o dvojí zločin, jelikož mu často předchází cizoložství, či smilstvo tedy delikt mravnostní a zároveň je to vražda dítěte a „odsouzení jeho duše k věčnému bloudění.“¹⁵⁷ Tradičním trestem bylo již od 16. století v zákoníku Constitutio Criminalis Carolina zahrabání zaživa a probodení kůlem, nechybí však ani trest utopení za vícenásobné infanticidium.¹⁵⁸ Jako čin milosti je však často nahrazován rozsudkem stětí mečem a teprve pozdější zahrabání, či probodení. I zde samozřejmě existují polehčující a přitěžující okolnosti. Nejdůležitější je zralost plodu (tedy, kdy byl již naživu), jehož hranice je stanovena mezi 35. – 45. dnem po početí.¹⁵⁹

Nepřímými důkazy a přitěžujícími okolnostmi jsou např. nalezené tělo novorozeněte, těhotenstvím poznamenané tělo matky, či její podezřelé chování.¹⁶⁰ Nejčastějšími delikventkami jsou především svobodné dívky, často z nejnižších sociálních vrstev (děvečky, nádenice, služky, pradleny), které se dostávají do potíží často po vztahu s některým z pacholků a čeledínů.

Ve Šternberku jsou případy vraždy dítěte poměrně časté (asi 1/3 činů proti životu). Vyskytují se zde i poměrně drastické způsoby zabití, které jsou často brány

¹⁵⁶ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 326.

¹⁵⁷ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 314 – 315.

¹⁵⁸ Takto odsouzena například roku 1569 Kateřina z Traplic, která novorozeněti: „hlavičku zakroutila a sviním do chléva ho vnesla“ a je za to zaživa zahrabána a kolem probita. Černé knihy práva loveckého (ed. VERBÍK), s. 48. Utopení viz. poz. 160.

¹⁵⁹ Tento údaj podle české středověké lékařské literatury (M. F. Dačický) udává FRANCEK, Jindřich. Zločin a sex, s. 118 – 119.

Taktéž Tinková dokládá příklady z francouzské oblasti, které stanovují hranici, kdy plod byl již naživu okolo 40. dne. TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 315 – 316.

¹⁶⁰ Ve zbavování nechtěných dětí vyniká Eva, podruhně ze Sušic, která zabila 4 narozené děti a nejméně třikrát úspěšně potratila. Smolná kniha města Lipníka (ed. MARADA), s. 24.

Trest zde však chybí, jelikož proces není dopsán. Nejspíše však byla utopena, jako za podobný prohřešek Maruše, Holička z Radotína (TAMTĚŽ, s. 37).

jako přitěžující okolnost. Roku 1722 Dorota Schafferová¹⁶¹ z Paseky hodila své narozené dítě (chlapce) do studny. Jelikož se však doznala, byla popravena mečem, následně probodena kulem a její tělo zahrabáno. Stejně tak je obviněna i Katharina Gärtnerin z Hradečné¹⁶², z toho, že zahubila své v noci narozené dítě, tak, že ho hodila prasatům, v srpnu 1709. Po naučení apelačního soudu v Praze, v listopadu 1709, se odsuzuje podle práva ke stětí mečem a k zahrabání těla do země.¹⁶³ Tyto drastické způsoby zahubení dítěte svědčí často nejspíše o zmatku a bezvýchodné situace mladých matek (Tinková uvádí nejčastější věk okolo 20 – 30 let¹⁶⁴), které se chtějí vyhnout potupě i složitému zajišťování, obživy pro nechtěné dítě. Výjimkou jsou případy, kdy dívkám, pečlivě sledovaným staršími ženami a blízkým okolím, tento čin není prokázán.

Například jen podmíněčný trest smrti dostává Zuzana, služka z Duben, která je vyšetřována z vraždy dítěte, avšak čin jí není prokázán a je vypovězena z panství.¹⁶⁵ Stejně tak dopadla i roku 1706 Anna Schänk z Horní Dlouhé Loučky, která se neúspěšně pokusila o potrat.¹⁶⁶

V průběhu 18. století dochází především ke zmírnění represí a ve století následujícím i v souvislosti s rozvojem lékařské vědy, jsou represe za tyto delikty nahrazovány spíše snahami o prevenci s důrazem na výchovu v rodině.¹⁶⁷

5.2.3 Sebevražda

Podobným případem trestných deliktů, které jsou během 19. století zbaveny raně novověkých represí, je trestný čin sebevraždy. Koldín pro ty, kteří „sami sobě, jakýmkoli způsobem hrdla odjímají a duši své tak ublížení činí“ navrhuje trest jejich posmrtného spálení na určeném neposvěceném místě.¹⁶⁸ Sebevražda je v raném

¹⁶¹ Das Schwarzbuch, list 73.

¹⁶² Tamtéž, list 69 – 71.

¹⁶³ Stejně tak dopadá i proces z roku 1704 s Alžbětou Smidtovou. Das Schwarzbuch, list 64 – 65.

1684 se Zuzanou Maršálkovou z Třeptína (list. 49) či z roku 1697 s Rozinou, dcerou Hanse Drechslera (list 58 – 59).

¹⁶⁴ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 318 – 319.

¹⁶⁵ Schwarzbuch, list 43 – 44.

¹⁶⁶ Tamtéž, list 67 – 68.

¹⁶⁷ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 323 – 325.

¹⁶⁸ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 335: „těla mezi jinými nemají do země v kostelích aneb na křehovních kladena býti.“

novověku chápána jako „nejhorší revolta proti Stvořiteli“¹⁶⁹, s níž se pojí jednak duchovní trest (odmítnutí pohřbu) i trest tělesný, zneuctění sebevrahova těla.

Sebevraždy lze ve smolných knihách nalézt poměrně vzácně, přesto jsem zaznamenal pět procesů se sebevrahy. V roce 1706 byla v Divišově spálena na hranici dvě těla děveček, které se zabily oběšením.¹⁷⁰ Sebevraždu spáchala i nejmenovaná žena ze Smrku a strom, na kterém se oběsila, měl být pokácen, aby uschl.¹⁷¹ Tělo oběšeného pacholka z Vlčetína mělo být po naučení brněnského práva zakopáno pod šibenicí, nakonec však bylo katem zakopáno na neznámém místě.¹⁷² Rozčtvrcen byl sládek Jan Plaček, který se dobrovolně utopil v zámeckém rybníce, jeho tělo bylo taktéž zahrabáno na okraji panství.¹⁷³ Trest sebevraždy se však nevztahoval podle Koldína na ty: „kteříž by pro těžkost nemoci zblázníce se o rozum i o paměť přijdouce.“ Zde byla jako polehčující okolnost chápána tzv. melancholie.

Taktéž sebevraždy byly postupně zbaveny potupných trestů a těla sebevrahů byla pohřbívána i v posvěcené půdě. K objasnění sebevraždy, jejího odlišení od šílenství a melancholie a následné „dekriminalizaci“ přispěla jak lékařská věda, tak i sociologie 19. století.¹⁷⁴

5.3 Činy proti osobním právům příslušníků feudální společnosti

V postihu trestných činů hrál velkou roli důraz na mravnost, zahrnující především křesťanské formy chování. Všední život obyvatel byl často v rozporu s morálkou hláсанou církví a vynucovanou vrchnostenským aparátem.¹⁷⁵

Mezi činy proti mravnosti patří především ty, které narušují manželské soužití a svátost manželství. A to především cizoložství, popřípadě polygamie, stíhány jsou

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 236. Sebevrahova bytost se nachází mezi životem a smrtí, jeho duše je odsouzena k věčnému bloudění a nikdy nenajde klid.

¹⁷⁰ Smolná kniha městečka Divišova (ed. PÁNEK), s. 120 – 121.

¹⁷¹ Černá kniha města Velké Bíteše (ed. VERBÍK – ŠTARHA – KNESL), s. 83.

Další rituální praktiky, které mají očistit nečisté místo sebevraždy, zmiňuje Tinková: například zákaz vynášet sebevrahovu mrtvolu přes práh (v některých částech Říše), či probodení sebevrahova těla kulem, aby již nemohl vstát (Anglie). TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 238 – 239.

¹⁷² Černá kniha města Velké Bíteše (ed. VERBÍK – ŠTARHA – KNESL), s. 115 – 121.

¹⁷³ Jimramovská kniha smolná (ed. ŠTARHA), s. 150.

¹⁷⁴ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. Otázka dobrovolné smrti, s. 230 – 290.

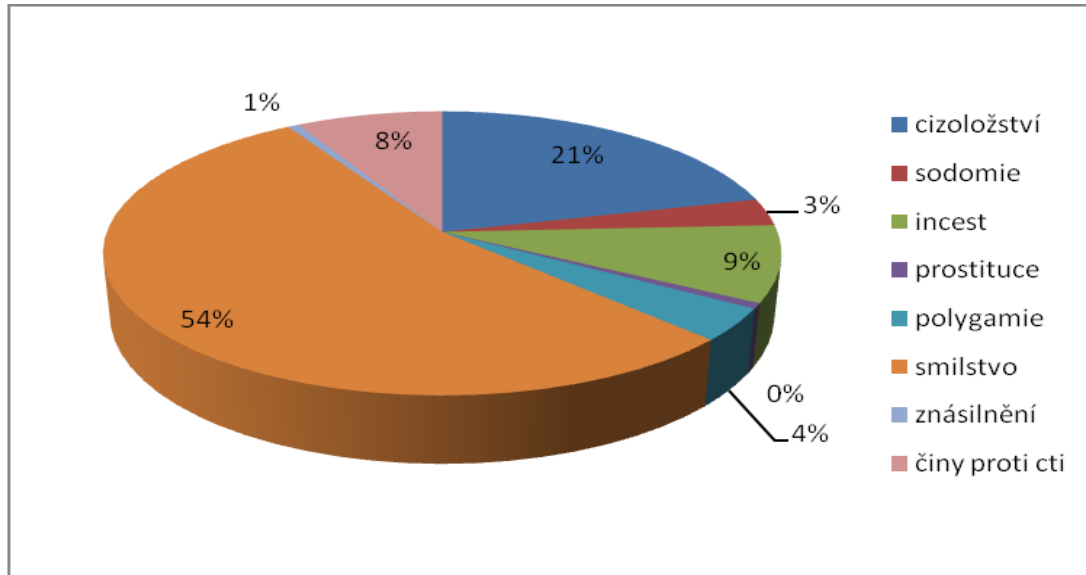
¹⁷⁵ V Pánkově studii jsou činy proti mravnosti v četnosti na druhém místě po činech proti majetku (41%), mravnostní delikty představují 16% stíhaných činů). PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách, ČČH 1984, s. 714 – 715.

i činy jako je útěk z manželství, či únos. Dále sem patří činy, které se týkají svobodných žen a jejich svobodného rozhodnutí „přestoupit Boží přikázání“, kam patří prosté smilstvo. Činy „proti přírodě“, které jak říká Tinková: „porušují spíše tabu než zákon“, kam patří sodomie, případně incest. Dále potom zločiny, které se týkají veřejné morálky prostituce a obvinění z hazardních her, veřejné útoky na cudnost, či kuplířství.¹⁷⁶ A lze sem zařadit i přestupky proti cti.

V Koldínově zákoníku je stíháno cizoložství (čl. M. XXIX.), znásilnění panny nebo vdovy (M. XXXI.), bigamie (M. XLI.), incest (N. I.), svedení vdané ženy nebo dcery. Jak už bylo naznačeno, chybí zde zmínka o sodomii, která je stíhána až zákoníkem Josefa I.¹⁷⁷

Ve mnou sledovaných pramenech se zastoupení deliktů proti právům jednotlivce (graf č. 4) vyskytuje takto: nejčastější jsou případy prostého smilstva (62 %), dále cizoložství (23 %), dále je poměrně časté obvinění z krvesmilstva (9 %), polygamie (4 %) drobnější jsou již případy prostituce, nechybí ani sodomie či znásilnění. Obvinění z hazardních her nebylo zaznamenáno.

Graf č. 4: Delikty proti právům jednotlivce

Zdroj: Vlastní zpracování dle pramenů (viz. soupis pramenů a literatury), Stůj, Pavel 2012.

¹⁷⁶ TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 166 – 167.

¹⁷⁷ TAMTĚŽ, s. 167

5.3.1 Smilstvo

Méně přísně je trestáno prosté smilstvo, které však je nejčastějším deliktem. Zdá se, že bylo značně rozšířeným jevem, logicky především u skupiny mladších lidí (čeledíni, děvečky) a nebylo často v silách vrchnosti ho soustavně potírat. Nejčastějším trestem za smilstvo je vypovězení z panství: „Smilstvo, kteréž se vykonává tehdaž, kdyžby panna nebo vdova od někoho zprzněna byla. A děje se dobrovolně, to jest, kdyžby panna aneb vdova tomu sama svolila. A pokuta na smilníky starodávni jest ven z města vymrskání.“¹⁷⁸

V případech, že je prokázáno násilí a nedobrovolnost ze strany oběti (např. hlasitý křik) má být ten, „kdo by na pannu neb vdovu sáhl a násilí ji učinil mečem ztrestán, popřípadě vpleten do kola (pokud by byl z osob nízkých nebo se dopustil násilí na nezletilé dívce).“ Tento čin je považován za znásilnění.¹⁷⁹ Zároveň se muž v případě početí dítěte se svobodnou pannou či dívkou, může vyvázat přísahou, pokud ji odmítl, byl považován za vinného, pokud byl svobodný, měl si vzít dotyčnou dívku za manželku.

Proces znásilnění se však objevuje jen sporadicky. Byl z něj například obviněn Jíra, syn Matouše Bednáře v Buchlově, z výpovědí svědků však nebylo obvinění dokazatelné (přestože znásilněná dokazovala na svém těle stopy násilí), Jíra dostal možnost se očistit přísahou.¹⁸⁰ Čin znásilnění přestože byl s největší pravděpodobností mnohem čtenější, není v pramenech často doložen nebo není prokázána nedobrovolnost ze strany oběti a je potom řazen do prostého smilstva.

Za smilstvo je například roku 1629 na šternberském panství vyšetřována vdova po Valteru Izaakovi, která se dopustila mimomanželského vztahu. Vrchnost jí trest zmírnila na vymrskání z panství.¹⁸¹

Smilstvo je poměrně časté mezi poddanými velkých panských statků, kde dochází ke kontaktům mezi děvečkami a čeledíny. Méně často se vyskytuje u vdov či vdaných žen.¹⁸² Není proto divu, že bylo ve Šternberku souzeno roku 1630 pět

¹⁷⁸ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 308.

¹⁷⁹ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 309 – 310.

Podobný trest stihl i Hanse Jahna a Mariannu Rýbm kteří se taktéž dopustili krvesmilstva 10. května 1697. (Das Schwarzbuch, list 57) A jsou vypovězeni z panství. Nebo roku 1700 vdovce Andrease Steinera z Dvorců, a Regina Voglové, manželky mušketýra (sloužícího v armádě). Das Schwarzbuch, list 64 – 65.

¹⁸⁰ Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově (ed. VERBÍK), s. 63 – 65.

¹⁸¹ Das Schwarzbuch, list 2.

¹⁸² FRANCEK, Jindřich. Zločin a sex v českých dějinách, s. 105 – 106.

svobodných děveček,¹⁸³ které byly obviněny ze smilstva. Spustily se ve většině případů s čeledínem ze statku a některé již, jak se přiznávají, porodily nemanželské dítě, jiné jsou těhotné. Jsou z rozhodnutí městského soudu bez výjimky veřejně napomenuty a následně vymrskány z panství. O postizích jejich spolupachatelů není nic známo, tedy i zde lze dokázat nerovný postup soudu v těchto mravnostních deliktech.¹⁸⁴

Mnohem častější je vyšetřovaný čin smilstva spojen s vyhnáním plodu, či zabitím nenarozeného dítěte, které se vyskytuje ve Šternberku celkem v deseti případech, tyto činy jsou ovšem stíhány především jako činy proti životu a zdraví (infanticidium), o nichž bylo pojednáno již výše.

5.3.2 Cizoložství

V Koldínově zákoníku se vyskytují hned po člancích trestajících činy proti vrchnosti a rouhačství: „Cizoložstvo, kteréž jest porušením lože cizího. A to cizoložstvo vlastně působí a děje se s ženou, kteráž by muže svého měla, aneb muž zase, manželku svou vlastní maje, s cizí ženou by obýval. Pokuta hrdla ztracení.“¹⁸⁵

Žena, která by se vdala a měla zároveň muže ještě na živu, má být potrestána stětím nebo zahrabáním za živa. Zde platí, jak si všímá i Francek nerovnost mezi mužem a ženou, kdy manžel zastihne li manželku nebo dceru v cizoložném skutku, může oba beztrestně zabít.¹⁸⁶ Delikt prostého cizoložství byl často obtížně prokazatelný, (absence svědků) a proto bývá posuzován poměrně mírně, nejčastěji pokutou, vězením, tresty na pranýři, či podmíněčným trestem smrti.¹⁸⁷

Za dvojnásobné cizoložství je ve Šternberku roku 1702 stíhána Marina Bilick z Hřebčína, žebračka, vdova po Barteinu Billickovi, která se jak se zdá po smrti manžela živila prostitucí a dopustila se dvojnásobného cizoložství s Františkem Přidalem. Její čin je posouzen mírně a je vypovězena z panství.¹⁸⁸

¹⁸³ Marina Hynelke, Marina Pastor (Hirrt) z Rybníků, Mauda Drahošilová z Žerotína, Agnella Jaynés a Aneta Vlčková z Pňovic.

¹⁸⁴ Das Schwarzbuch, list 16 – 17.

¹⁸⁵ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 308

¹⁸⁶ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 311

¹⁸⁷ FRANCEK, Jindřich. Zločin a sex v Českých dějinách, s. 97 -98.

¹⁸⁸ Das Schwarzbuch, list 66.

Podobný mírný rozsudek platil i v případě Barbary Saburské z Mladějovic, která byla obviněna z cizoložství s nevlastním otcem.¹⁸⁹ Po složení přísahy byla vypovězena roku 1695 z panství.¹⁹⁰ Naopak veřejně prospěšné práce dostali z rozhodnutí vrchnosti roku 1697 Pavel Vychodil z Třebčína a Anna Bažantová, za dvojnásobné cizoložství byli odsouzeni k veřejně prospěšným pracím v okovech pro vrchnost.¹⁹¹

Podobné případy prostého smilstva, či cizoložství, končící vypovězením nebo nucenými pracemi, lze nalézt i v dalších smolných knihách.

5.3.3 Krvesmilstvo, polygamie

Přísněji než prosté cizoložství, či smilstvo, je trestáno krvesmilstvo (incest), které Koldín definuje v článku N. I. takto: „Neřádné sjití neb obcování osoby pohlaví mužského s osobou pohlaví ženského krví aneb příbuzenství sobě spojených, (...) kdežto se krev krve dotýká. Větší pokutou nežli cizoložstvo, ti, kdo se toho dopouštějí, ztrestáni býti mají.“ Stíhání za krvesmilstvo jsou ti, kteří se dopustili tohoto přestupku, jak v první linii příbuzenství¹⁹² (bratr, sestra, rodiče s dětmi, otčím s dcerou atd.), tak často i ve vzdálenějším příbuzenském vztahu, který určuje později zákoník Josefa I.¹⁹³ Polehčující okolností je případ, kdy obvinění o svém příbuzenském vztahu nevěděli.

Za cizoložství a zároveň i za krvesmilstvo jsou taktéž ve Šternberku, kde je poměrně velké zastoupení mravnostních deliktů (36 %), stíhání Martin Staab z Lhoty a Kateřina Pudlová. Jelikož byla Kateřina manželkou Staabova strýce, který byl zrovna ve válce, a již dva roky o něm nebylo zpráv, došlo tedy i ke krvesmilstvu. Z rozsudku městského soudu měl být Staab vymrskán a vypovězen ze země a Kateřina Pudlová sřata. Po udělení milosti byl však Martin Staab propuštěn z vězení a přinucen zaplatit soudní výlohy a příspěvek na dítě, které ze svazku vzešlo, Kateřina byla opět dle obvyklého podmíněného trestu vymrskána a vypovězena z panství.¹⁹⁴

¹⁸⁹ V tomto případě není její čin posuzován jako krvesmilstvo, ale pouze jako cizoložství.

¹⁹⁰ Das Schwarzbuch, listy 55 – 56.

¹⁹¹ Tamtéž, list 54.

¹⁹² Takovým případem je i vztah již zmíněného zloděje Jana Mozolína z královského města Rokycan, který se dopustil i opakovaného incestu se svou sestrou Voršilou a byl sřat. Voršila vyznává, že byla donucena a konala tak proti své vůli, její trest je zmírněn a je na přímluvu vrchnosti pouze vypovězena z panství. POHL, Jan (ed.). Kniha černá nebo smolná královského města Rokycan, s. 26 – 30.

¹⁹³ FRANCEK, Jindřich. Zločin a sex v českých dějinách, s. 114 – 115.

¹⁹⁴ Das Schwarzbuch, list 3 – 4.

Méně častým činem proti manželství je únos (dobrovolný odchod ženy či její odvlčení, často spojováno se znásilněním) či polygamie. Zatímco stíhání únosu jsem nezaznamenal, trestný čin bigamie lze vysledovat v šesti případech. Podle Koldína je trestem za neřádné opuštění manželství a vztah s jiným partnerem stětí.

Častý je případ bigamie, kdy je nevěrný manžel odhalen svou ženou. Např. v případě Ondry Třetáka, který opustil svou ženu Hedviku a chtěl si vzít jinou, Lídu. Žena ho ale udala a byl odsouzen ke stětí mečem v případě, že se s Lídou ještě uvidí.¹⁹⁵ Nezákonně opustila svého manžela i Manda, manželka Jana Kuby, která se vydávala za vdovu a vstoupila do několika dalších svazků, Jíra Slezák, se kterým se dopustila smilstva, byl jen podmíněčně vykázán z panství, jelikož o jejím dřívějším svazku nevěděl. Manda byla odsouzena ke stětí mečem.¹⁹⁶

Taktéž ve Šternberku se čin bigamie vyskytuje a roku 1711 zde byl za dvojženství odsouzen sedlář Martin Mettner, který byl rovněž popraven.¹⁹⁷

5.3.4 Sodomie, prostituce

Specifickým činem proti mravnosti je sodomie, která je definována dle zákoníku Josefa I. takto: „Sodomský hřích jest hanebná, proti přirození čelící chlipnost. Takový se páchá, když muž s mužem, žena se ženou, taky žena s mužem proti přirození něco tělesného provozují. Takoví (...) za živa spálení býti mají. Spáchá – li člověk tento čin s hovadem, zločinec za živa a hovado spolu s ním spáleno býti má.“¹⁹⁸ Tento se vyskytuje především u mužských pachatelů, často pastevců, kteří provozují pohlavní styk s dobyt看em, či klisnami. V Morkovicích se po použití tortury doznává pastervec Jiří Šmukař z opakovaného styku s krávou. Jelikož je spatřen i dvěma svědky, je dle práva odsouzen ke stětí mečem a následně k upálení i s dotyčnou krávou.¹⁹⁹

Stejným výsledkem skončily i procesy s pastýřem, „volákem“, Bartoněm a panským pacholkem Jakubem Karhanem, z let 1658 a 1673, vedené ve Velké Bíteši.²⁰⁰

Méně časté je stíhání prostituce, která byla taktéž jedním z problémů měst. Ve smolných knihách se jako trestný čin objevuje jen sporadicky. Ve Šternberku je z prostituce viněna dcera městského bednáře Tonáše Springera, Dorota Springerová,

¹⁹⁵ Krevní kniha městečka Bojkovic (ed. VERBÍK), s. 53 – 54.

¹⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 70 – 75.

¹⁹⁷ Das Schwarzbuch, list 72.

¹⁹⁸ FRANCEK, Jindřich. Zločin a sex v Českých dějinách, s. 115 – 116.

¹⁹⁹ Smolná kniha městečka Morkovic (ed. BARTOŠÍKOVÁ), In: Studie muzea Kroměřížska. Kroměříž 1992. s. 129 – 143.

²⁰⁰ Černá kniha města Velké Bíteše (eds. VERBÍK – ŠTARHA – KNEŠL), s. 75, 80.

kteřá měla přijít do jiného stavu, porodila poté mrtvé dítě a za otce dítěte označila ctihodného šternberského měšťana (knížecího služebníka) Hanse Lindnera. Ovšem ten byl z důvodu bezúhonného privilegovaného postavení omilostněn, poté co složil přísahu o vlastní nevině. Dorota byla odsouzena k vypovězení a vymrskání z panství.²⁰¹

Tresty proti mravnostním zločinům jsou postupně zmírňovány, hrdelní či podmíněčné tresty jsou nahrazovány především trestem nucených prací. V průběhu 18. a především během 19. století se mění pohled na některé delikty proti mravům a dochází k nové hierarchizaci zločinů, kdy se mravnostní delikty stávají i v souvislosti se změnou postavení městského a venkovského obyvatelstva záležitostmi privátní sféry, kde je morálka sekularizována a nadále regulována především výchovnými prostředky.²⁰²

5.3.5 Trestné činy proti cti

Do kategorie činů proti osobním právům by se dala zařadit i původní Pánkova kategorie drobnějších deliktů činy proti cti (V Koldínovi článek Q. XII.). Jedná se často o urážky nebo pomluvy mezi soukromými osobami a nejčastějším trestem je vypovězení z panství, omluva či peněžní pokuta. Za urážku na cti a pomluvu je souzena v Divišově Marie Jemtíková, která obvinila Václava Chybu ze zlodějství a je vypovězena z panství. Trestný čin proti cti lze připsat i Terezii Červinkové, která uvedla falešné údaje o požáru.²⁰³ Falešným nařčením je i zmíněný případ obvinění z krádeže u obžalovaného Bartla Opletala z Pňovic, jehož vina ale není nejspíše úplně vyvrácena a vypovězen je zde obžalovaný. Urážkou soukromé osoby je případ zlořečení vlastní matce Jurou Trvajíčků, který v opilosti rozbil kád' vína a navíc křičel: „Matko, máš devatero d'ábelství v sobě, desáté já z tebe vyženu.“ Za tento čin byl odsouzen k smrti stětím, ale trest mu byl zmírněn na podmíněčný a byl vykázán z panství. Za urážky a nadávky jsou k omluvě odsouzeni i Martin Moravanský a Jíra Stehlík.²⁰⁴ Pokutou skončilo obvinění na Jana Mikulčíka Kateřinou, vdovou po

²⁰¹ Das Schwarzbuch, list 72.

²⁰² TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 176 – 178.

²⁰³ Smolná kniha městečka Divišova (ed. PÁNEK), 133 – 134; 115; Das Schwarzbuch. list 10.

²⁰⁴ Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově (ed. VERBÍK), s. 154 – 155.; 76 – 77.

Martinu Kovářovi, za to, že zabil jejího manžela. Jelikož se Jan již očistil přísahou, byla stanovena pokuta ve výši 40 tolarů.²⁰⁵

Urážky a pomluvy byly nepochybně mnohem častějším a každodenním jevem, zápisy smolných knih však, stejně jako u činů znásilnění, udávají jen nepatrné množství případů a jejich četnost, proto nelze na základě těchto pramenů podrobně vysledovat.

5.4 Činy proti ideologickým základům státu, státnímu zřízení a jeho představitelům

V pobělohorském období (oproti poměrně tolerantní) době předbělohorské dochází i k nárůstu rozporů mezi státní a církevní organizací a mezi poddanými. Jednak zde dochází k rozsáhlé a násilné rekatolizaci, která může být negativně vnímána měšťany, z hlediska jejich vnitřního přesvědčení a zároveň se projevuje tlak na poddané například zpřísněným stíháním projevů rouhačství a především činů, chápaných jako kacířství a čarodějnictví.²⁰⁶

5.4.1 Trestné činy rouhání, svatokrádeže

Rouhačství je v Koldínovi definováno takto: „Také kdož by tak srdce převráceného byl, že by Pánu Bohu stvořiteli svému zlořečil, aneb velebnosti božské utrhal, (...) ten slove (...) rouhač a každému takovému jazyk týlem vytažen buď.“²⁰⁷ I z rozhodnutí vrchnosti, jsou však tyto postihy za činy proti Bohu zmírňovány a nahrazovány mírnějšími tresty, jako jsou nucené práce, či podmíněčné tresty smrti.

Za rouhání proti Janu Nepomuckému byl v Divišově odsouzen k tříletým nuceným pracím Řehoř Procházka. Stejně tak na dvě léta prací v okovech je odsouzen i jiný rouhač Václav Prokop.²⁰⁸

Kromě slovního napadání, je další delikvencí proti Bohu i svatokrádež, tedy krádež posvátných předmětů (buď z posvěceného či neposvěceného místa). Podle

²⁰⁵ Krevní kniha městečka Bojkovic (ed. VERBÍK), s. 129.

²⁰⁶ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, 716.

²⁰⁷ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 308.

²⁰⁸ Smolná kniha městečka Divišova (ed. PÁNEK), s. 157 – 158; s. 95.

Případem rouhání je i proces s katem Janem Hanoušem v Jimramovské smolné knize, v zápise se uvádí, že mistr popravní byl uvězněn pro „nešlechtné skutky a řeči proti Bohu.“ Dokončení procesu, je však na listě, který se ztratil, ale i zde je napsáno, že Hanouš byl propuštěn z vězení, takže se dá předpokládat podmíněčný trest. Jimramovská kniha smolná (ed. ŠTARHA), s. 155.

Koldína je pokutou pro toho, kdo by „z toho, co k pobožným a svatým místům náleží, pobral a pokradl,“ pro toho stanovuje zákoník pokutu oběšením.²⁰⁹ I zde se ovšem objevují zásahy vrchnosti a zmírnění postihů. Václav Valášek z Louky je ve Šternberku pouze podmíněčně odsouzen k smrti a vypovězen z panství za krádež kasičky na almužny ze šternberského farního kostela. A tento čin, je chápán spíše jako drobná peněžní krádež.²¹⁰ Často je krádež v kostele spjata, s jiným závažnějším deliktem, za vraždy je souzen např. Václav Věrníčků, krádež kostelního kalichu a jeho prodej židovskému obchodníkovi, je potom brána spíše jako přitěžující okolnost. Proto je Václav odsouzen ke vpletení do kola. Stejně tak ve Šternberku za kostelní krádež i vrah Hans Lindner, i u něj je to přitěžující okolnost k nejtvrděšímu trestu lámání kolem.²¹¹ Svatokrádež, stejně jako rouhání prochází kritikou, především z řad osvícenců a postupně je splňován požadavek jejich zesvětštění, aby byly postaveny na úroveň majetkové trestné činnosti, u rouhání, dochází k vymizení této kategorie úplně.²¹²

5.4.2 Čarodějnictví

Také šíření proticírkevních pověr a magie, je, jak se zdá, jedním z důsledků vnucovaného náboženství. Některé tyto projevy jsou potom stíhány jako případy čarodějnictví. Případy stíhání čarodějnictví, jsou taktéž vysledovatelné ve zkoumaných smolných knihách. Objevují se v deseti případech v Rakovnické smolné knize, čarodějnictví stíhá i soud města Buchlova, Lipníka či Šternberka a Bojkovic. Naopak vůbec žádné, či jen sporadické případy se vyskytují v Divišově²¹³ a Velké Bíteši, stejně jako ve zlomcích ostatních smolných knih (Jimramov, Nové Město, Beroun, Morkovice).

Jejich rozsáhlejší zkoumání by si vyžádalo prostor samostatné práce, přesto lze vysledovat procesy, kdy rozhodnutí soudu byla korigována vrchností. Obviněny jsou většinou prosté vesnické ženy či pastýři, které přicházejí do styku se zvířaty. Často jim provinění není prokázáno, či jsou omilostněni. Morav v dějinách správy města

²⁰⁹ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 339.

²¹⁰ Das Schwarzbuch. list 45.

²¹¹ Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově (ed. VERBÍK), s. 122 – 123.; Das Schwarzbuch. list 40 – 43.

²¹² TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, s. 200 – 206, 220 – 229.

²¹³ Zde jsou 4 případy blíže nespecifikovaného, nenáležitého chování, za které jsou jeho viníci podmíněčně odsuzováni k smrti.

Šternberka hovoří o „moudrosti Virtenberků a Minsterberků, která chyběla během známých čarodějnických procesů na Šumpersku a ve Slezsku.“²¹⁴

V Koldínově zákoníku je čarodějnictví definováno v článku O. II.: „Za čarodějnictví a jiná škodná kouzla je, pokutou stětí mečem nebo upálení pro osoby mužské a zahrabání zaživa a upálení pro osoby ženské.“²¹⁵

Roku 1631 byla podezřelá z čarodějnictví Manda Janíčková z Pňovic. Podle zápisu proto, že si strhla z hlavy závoj a hodila jej po dřevorubci, což bylo posouzeno jako forma čarování. A Manda byla podrobena tortuře. Avšak vzhledem k nedostatku důkazů i vzhledem k tomu, že nedošlo k újmě zmíněného dřevorubce, byla propuštěna.

Z čarodějnictví byla i o čtyři roky později vyslýchána na příkaz knížete Jindřicha Václava z Minsterberka Uliána manželka Valtena Koukala z Hnojic.

Byla obviněna z magických rituálů na ochranu dobytka proti uhranutí (používání různých bylin a kropení vodou ze studánek). Taktéž byla obviněna z čarování proti zloději a z přípravy nápoje lásky.²¹⁶

Specifickým a ojedinělým případem je obžalování „z chození po smrti“ (Umlaufen nach dem Tode) vdovy po Martinu Nedořalovi z Dlouhé ulice, která podle svědků 11 týdnů po své smrti obcházela domy měšťanů. Katem z Moravského Berouna byl tento „přízrak“ exhumován a pozorován za přítomnosti svědka z Německé Hůzové. Z rozhodnutí soudu a souhlasem probošta Šternberského kláštera mrtvola spálena.²¹⁷

Ve Šternberku tedy k výrazným čarodějnickým procesům nedošlo a podobně je tomu i v Buchlově.²¹⁸ Stejně tak se jen tři procesy vyskytly i v Lipníku.²¹⁹ Rozsáhlejší případy čarodějnictví se na Moravě objevují v Bojkovicích v letech 1630 a 1635, kdy bylo v procesech obviněno hned několik žen, ve většině případů

²¹⁴ MORAV, Karel. Dějiny správy města Šternberka. OA Olomouc, s. 48.

²¹⁵ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 335.

²¹⁶ „Pozřít a vyloučit muškátové oříšky, omýt je a znovu sníst spolu s manželem.“ (Das Schwarzbuch, 20). Tento proces však není dopsán a rozsudek soudu proto neznáme.

²¹⁷ Procesy ve stejném pořadí: Das Schwarzbuch., listy 11; 20 - 21; 30.

²¹⁸ Z 12 případů čarodějnictví byl jen třikrát vynesena rozsudek smrti, ostatním provinění nebyla prokázána. Kateřina Palačová (pastýřka) byla manželem obžalována z čarování (schopnost vyčarovat vlky, kteří dávají dobytek) i travičství. Z milosrdenství milosti byla popravena. Její syn Jan byl k čarování obviněn i z krádeží a byl lámán kolem.

Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově (ed. VERBÍK), s. 192 – 199.

²¹⁹ Zde byl upálen Jakub Pastýř, roku 1600, Kateřina Crhonka za očarování lidí i dobytka roku 1619 (její proces není dopsán) a s ní se podílela na čarodějnictví téhož roku i Anna Boudka. Smolná kniha města Lipníka (ed. MARADA, M.), s. 20 – 21, 24 – 25, 33 – 34.

odsouzených ke stětí, či vypovězení z panství. Nejrozsáhlejší obvinění z čarodějnictví (3 skupinové procesy) je doloženo v Rokycanech, kde došlo k procesům s čarodějnicemi v letech 1573, 1589 a 1591, ve kterých (1589) byly obžalované Anna Chyličková upálena na hranici a Káča Sápě, která se navíc pokusila o sebevraždu zahrabána za živa. Pro čarodějnictví i svatokrádež je odsouzen tamtéž (1591) i Jakub Kulhavý, který měl očarovat děvečku a ukradnout hostii z kostela, stejně jako se dopustit i další čarodějné praktiky a to odřezání oběšence.²²⁰ Dopustil se i mnoha krádeží a byl za tyto činy lámán kolem a následně i za živa upálen.²²¹

Většina sledovaných případů se vyskytuje v období 17. století, nejčastěji v průběhu Třicetileté války. Toto období bylo charakteristické nejen rozšířenou vírou v čarodějnictví, kterou podporovali nositelé procesů, inkviziční soudci a přísedící městských soudů, jejichž cíle nebyly vždy jen v zájmu práva. K zastavení těchto procesů a jejich vymizení dochází až ve století následujícím, především díky zákoníku Marie Terezie a Josefa II.²²²

5.4.3 Trestné činy proti státnímu zřízení a státním úřadům

V Koldínově zákoníku ve článku M. XXVII. se můžeme dočíst toto: „Kdyby někdo usiloval o bezhrdlí své vrchnosti, aneb lstně přemýšlel o zkázu své vlasti, aneb radou to by před sebe bral, aneb že by nepřátelům tajné rady pronášel a s nimi se puntoval, (...) ten takový od pradávna slul zrádce a hrdlo ztratiti má.“²²³

Během Třicetileté války byla ve Šternberku vyslýchána Marta dcera bývalého luteránského faráře Jiřího Modlera z Domašova. Byla dopadena na Šternberském zámku, kde působila v mužských šatech ve službě čeledína. Dopouštěla se zde

²²⁰ Z odřezání oběšence a použití částí těla k čarodějným účelům je obviněn i Jedlík z Nadryb (1573). Kniha černá nebo smolná svobodného kr. města Rokycan (ed. POHL, J.), s. 3.

Odřezávání částí těl oběšenců, či oprátek čarodějnicemi a kouzelníky, je viděno také jako příčina omezení trestu smrti oběšením a rozšíření trestu stětí mečem. FRANCEK, J., Dějiny loupežnictva, s. 29.

²²¹ Kniha černá nebo smolná královského města Rokycan (ed. POHL, J.), s. 14 – 15.

Upálen je i v Lipníku Jakub Pastýř obvinění ze spolčení s čertem, ovlivňování počasí, dopustil se i krádeží koní. Smolná kniha města Lipníka (ed. MARADA, M.), s. 21.

²²² SPURNÝ, František. Čarodějnické procesy v 16. – 17. století a jejich právní aspekty. In: Hrdelní soudnictví českých zemí 16. – 17. století, s. 133 – 139.

Čarodějnickým procesům, které se objevují v okolí města Nymburka, se věnuje nově Petr Kreuz, který zkoumá procesy vedené v okolí tohoto města v letech 1604 – 1618.

KREUZ, Petr. Čarodějnické procesy na Nymbursku na počátku 17. století. Praha, Karolinum, 1997. Výzkum čarodějnických procesů v okolí Šternberka a Moravského Berouna by byl taktéž námětem pro další zkoumání.

²²³ KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského, s. 307.

s ostatními čeledíny (aby ji neprozradili) smilstva. Přesto byla nakonec dopadena a obviněna z protistátní činnosti (vyzvědačství), neboť pobývala dříve i ve Vratislavi a v Rakousku. Navíc při výslechu vyznala i útěk z vězení a infanticidium. Městským soudem byla odsouzena k ocejchování, uřezání nosu, uší a následně ke stětí mečem. Vzhledem k původu (otec farář) však byla vrchností osvobozena a navždy vykázána z Moravské i Slezské země.²²⁴

Z protistátní činnosti jsou viněni v Lipníku především vojáci cizí národnosti, kteří procházeli územím města během Třicetileté války. Ze špionáže byl obviněn a popraven voják, zajatý roku 1620. Stejně tak byl vyslýchán i jiný nejmenovaný polský voják. Naopak není dokončený proces s Matoušem Sádlem a dalšími pěti polskými vojáky, kteří se podíleli na vpádu do země a rabovali na území města Lipníka v letech 1620 - 1621.²²⁵

5.5 Delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a pořádku

Tato skupina trestných činů vztahujících se proti majitelům panství nebo administrativním orgánům, byla ve sledovaných zápisech zastoupena nejméně, a to v 5 % trestných činů. Tyto činy jsou často spojeny s přestupky proti mravnosti (zběhnutí z panství je často spojeno třeba s činem cizoložství), či proti majetku (útěk z vězení, činy proti majetku vrchnosti).

5.5.1 Činy proti vrchnosti a veřejnému pořádku

Napětí mezi vrchností a poddanými je taktéž ze smolných knih jasně patrné. Objevují se časté případy zběhnutí z panství, ale i urážky vrchnosti, či jiného poškozování vrchnostenského majetku.

Za potulku je často stíháno především cikánské etnikum. Persekuce Romů souvisí, jak uvádí Pánek např. ze strachu z vyzvědačství pro Osmanskou říši. Nejčastějším trestem je vypovězení z panství, za opakované neuposlechnutí zneuct'ující tresty a případně oběšení. Oběšen byl například Cikán Matěj Kacugán v roce 1707

²²⁴ Das Schwarzbuch, listy 22 – 24.

²²⁵ Smolná kniha města Lipníka (ed. MARADA, M.), s. 32 – 33; 39.

v Divišově. Či Cikán Jiřík Voják v roce 1713, Vojákova družka Dorota byla odsouzena k uříznutí levého ucha a vymrskání z panství.²²⁶

Za útěk z panství byl stíhán v Bojkovicích Martin Drábeček, který v převlečení „uprchl ze zámecké služby a už se nevrátil.“ Navíc předtím uprchl i z vojny, pro což žádá městská rada Bojkovic naučení vyššího práva. Proces zde však není dopsán.²²⁷ Za útěk z gruntů vrchnosti je stíhán i Václav Konvizský, který se na původním i novém panství dopustil vražd a krádeží a je proto lámán kolem.²²⁸

Méně časté je vyhrožování vrchnosti, objevuje se například v Jimramově, kdy Jan Cikán v opilosti vyhrožoval panskému úředníkovi, že „mu na setkání kulkou dá“, vzhledem k tomu, že se dopustil i útěku z vězení a především mnoha různých krádeží, byl popraven stětím.²²⁹ Martin Kozlan v Buchlovicích naopak obvinil kardinála Františka z Ditrichštejna, že ho naváděl ke zhárství. Po korespondenci soudu s kardinálem byl Martinovi vyříznut jazyk za křivé svědectví a následně byl sťat.²³⁰ Kromě vyhrožování a útěků z panství patří k činům proti vrchnosti i porušení přísahy podmíněného trestu smrti například u zmíněné Mandy ve Šternberku.

5.5.2 Činy proti administrativě

Drobnější skupinou trestných činů (asi 20 případů ve sledovaných oblastech) jsou činy, které Pánek řadí do skupiny provinění proti administrativnímu aparátu, zde vynikají především časté útěky z vězení.²³¹ Vězení sloužila, jak už bylo řečeno, především jako zajišťovací vazba a pobyt vězňů se mohl prodloužit i na několik měsíců, především v případě, kdy městský soud žádal naučení vrchního soudu. Náklady za takového vyšetřování potom stoupaly do velkých výšek. Takovým případem je již zmíněný několikanásobný vrah a žhář Hans Lindner, který strávil ve vězení 5 měsíců, zatímco soud čekal na naučení vrchního soudu v Olomouci a výdaje se vyšplhaly přes 740 zlatých.²³²

²²⁶ Smolná kniha městečka Divišova (ed. PÁNEK, J.), s. 48 – 49; 55.

²²⁷ Krevní kniha městečka Bojkovic (ed. VERBÍK, A.), s. 131.

²²⁸ Černá kniha Velké Bíteše (ed. VERBÍK – ŠTARHA – KNESL), s. 55 – 58.

²²⁹ Jimramovská kniha smolná (ed. ŠTARHA, I.), s. 145.

²³⁰ Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově (ed. VERBÍK, A.), s. 136 – 139.

Za urážku a nařčení pana Popela z Lobkovic je stíhán i Florian Hevnar v Lipníku. Smolná kniha města Lipníka (ed. MARADA, M.), s. 27 – 28.

²³¹ Případy urážky městské rady ani napadení úředníka nebyly zaznamenány.

²³² Dalším případem je i zadržení Alžběty Králové ze Štarnova, která při čekání na rozhodnutí soudu strávila ve vězení celkem 10 měsíců (Das Schwarzbuch, listy 40 – 43).

Nečistota a špatné životní podmínky (především obživu vězni musel zajistit ten, kdo ho dal uvěznit), přesto vedly k tomu, že se z věznění stával poměrně krutý „trest“ a i proto docházelo často ke snahám o útěk, či sebevražedným pokusům.

K úspěchu pokusů o útěk z vězení přispěla často nejspíše pomoc spolupachatele z venčí. Pro propuštění vraha, polesného Jiříka, z vězení je obžalován rychtář Veverské Bytýšky, který byl povinen očistit se přísahou. Již zmíněnému Jimramovskému Cikánu Janovi pomohly k útěku dvě prostitutky.²³³

Slabin vězení (městských šatlav), která sloužila především k zadržení pachatelů před procesem využil zloděj Urban Krejčí, který „vězení šatlavní nenáležitě slezl, a podkopajíc se pryč utekl“ následně však byl popraven.²³⁴

Taktéž z vězení „se vylámal a zámek slezl a zradil“ Jan Tesáček, a protože byl podezřelý, že mohl spáchat zlý úmysl, byl rovněž popraven.²³⁵

6 TYPOLOGIE NEJČASTĚJŠÍCH TRESTŮ

Z uvedených zkoumaných pramenů je patrné, že městské soudy často rozhodovaly na základě Koldínova zákoníku, ale ovlivňovaly je i další normy (zemská nařízení, královské mandáty, hrdelní řády.) Pro raně novověké soudnictví je charakteristická i značná nejednotnost trestních sazeb. U stejných provinění se proto mohou vyskytnout značně odlišné tresty v závislosti na zásahu vrchnosti, či posouzení polehčujících a přitěžujících okolností.²³⁶ Základní orientaci v typologii represivních opatření taktéž nabízí, již zmíněná Pánkova studie, podle které můžeme z tabulky č. 3 (přehled trestů) porovnat nejpočetnější tresty.

Ze základních represivních opatření lze vyzorovat, že ze sledovaného vzorku smolných knih byl trest smrti vynesena přibližně v jedné čtvrtině případů (24 %). Z nichž je patrné (viz. graf č. 5), že nejčastějším byl trest stětí, který fungoval jako akt milosti, především u ženských delikventek. Naopak druhé dva nejčastější tresty, oběšení a lámání kolem, jsou velice drastické tresty, vyhrazené především pro mužské pachatele, vrahy a zloděje.

²³³ Jimramovská kniha smolná (ed. ŠTARHA, I.), s. 145.

²³⁴ Černá kniha města Velké Bíteše (ed. VERBÍK – ŠTARHA – KNESL), s. 37; 55.

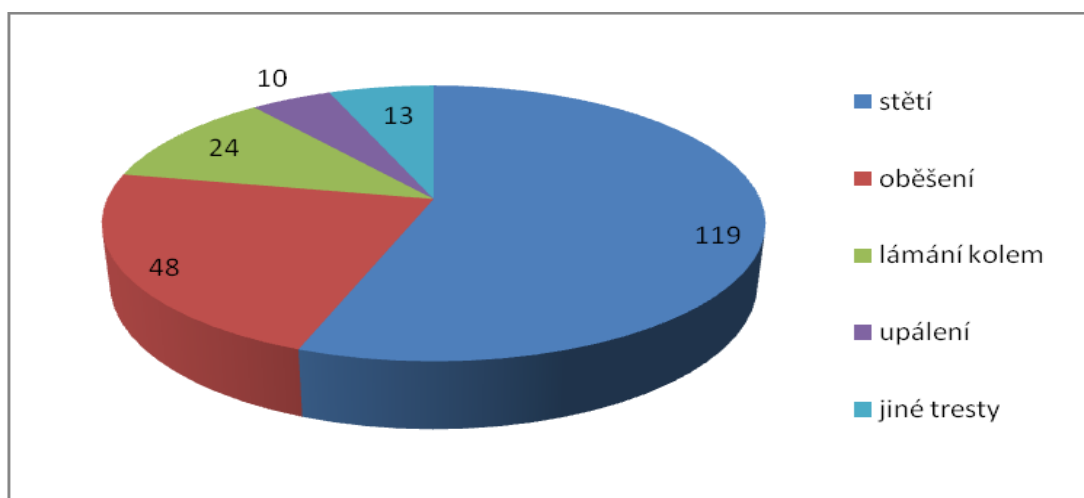
Stejně tak uprchl z vězení i Tomáš Kozel, ale i on byl dopaden a odsouzen. TAMTÉŽ, s. 60.

²³⁵ Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově (ed. VERBÍK), s. 126.

²³⁶ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, s. 718 – 719.

Pro žháře, či osoby obviněné z čarodějnictví je vyhrazen trest upálení a vyskytují se i další odstrašující tresty, s určitou symbolikou odplaty, které měly ovlivnit chování a jednání obyvatelstva.²³⁷ Sem patří kromě upálení i další drastické způsoby poprav, jako je rozčtvrcení, utopení, či zahrabání zaživa. Hojně použití trestu smrti je patrné v Rokycanech (56 % trestů), Kolem 30 % procent se pohybuje v Buchlovické, Rokycanské, Velkobýtešské, či Bojkovické knize. A naopak nejméně je kapitální trest užíván ve Šternberku a Divišově (13 %, resp. 7 %).

Graf č. 5: Přehled četnosti hrdelních trestů

Zdroj: Vlastní zpracování dle pramenů (viz. seznam literatury a pramenů) Stůj, Pavel 2012.

U mnoha dalších trestných činů především u drobných krádeží, či mravnostních deliktů byly tresty smrti nahrazeny podmínkou (17 %). Podmíněný trest smrti, u kterého musel odsouzený hrdelním reversem doložit svou poslušnost dané vrchnosti, byl často spojeným s vypovězením, nejčastěji z panství, ale i z města, dominia, Moravské a Slezské země, či ze všech zemí Koruny české. A vyskytuje se u 16 % případů. K určitému pokoření provinilce se užívaly i tělesné tresty (vymrskání, výprask) nebo tělesné tresty s dlouhodobými následky (případy mrzačení těla – řezání uší, nosu, useknutí ruky), které se objevují v 12 % případů. Sloužily stejně jako zneuctívající tresty (pranířování, ocejchování - 5 % opatření) ke snadnější identifikaci provinilého při hrozbě dalších deliktů. Což se užívalo především u cikánského obyvatelstva za potulku, či u prostitutek.

²³⁷ PÁNEK, Jaroslav. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. ČČH, 1984, s. 718 – 719.

Trest odnětí svobody je ve většině případů záležitostí především osmnáctého století a patří sem spíše než faktické uvěznění především nucené práce (8 %). Objevují se samozřejmě i případy, kdy trest není provinilému prokázán (6 %), proviněný je povinen zaplatit pokutu (2 %), či je zvolen jiný zneuctívající, či nespecifikovaný trest.

Z neznámých důvodů zápisy často nejsou dokončeny (6 %), neuvedení trestu je nejčastější v Lipenské smolné knize (34 % represivních opatření), či v Bojkovicích (11 %), v ostatních knihách je toto procento zanedbatelné.

Objevují se případy, kdy proviněný umírá ve vězení, během tortury, či je jeho tělo podrobena exekuci až posmrtně (sebevraždy, či zmíněné chození zaživa).

Tabulka č. 3: Typologie nejčastějších trestů

Typ trestu	Četnost	%
Podmínečný trest smrti	147	17,33
Tělesný trest	99	11,67
Zneuctívající trest	41	4,83
Odnětí svobody	65	7,67
Vypovězení	135	15,92
Zproštění viny	48	5,66
Neuvedení trestu	52	6,13
Majetkový trest	15	1,77
Jiný podmínečný trest	28	3,30
Trest smrti	203	23,94
trest nevykonán, či posmrtně	15	1,77
celkem	848	100,00

Zpracováno dle pramenů (viz. seznam literatury a pramenů). Stůj, Pavel 2012.

Z uvedených trestů lze vyvodit, že se soudci drželi ve většině případů dobových právních norem (Koldínova zákoníku, zemských nařízení), přísné tresty především zvykového práva (čtvrcení, utopení), jsou užívány jen výjimečně nebo jsou nahrazovány po udělení milosti, či doznání stětím. Podmínečného trestu a vypovězení se užívalo u méně závažných provinění (mravnostní delikty, či drobné krádeže), vliv měly i polehčující okolnosti (první delikt, věk obviněného).

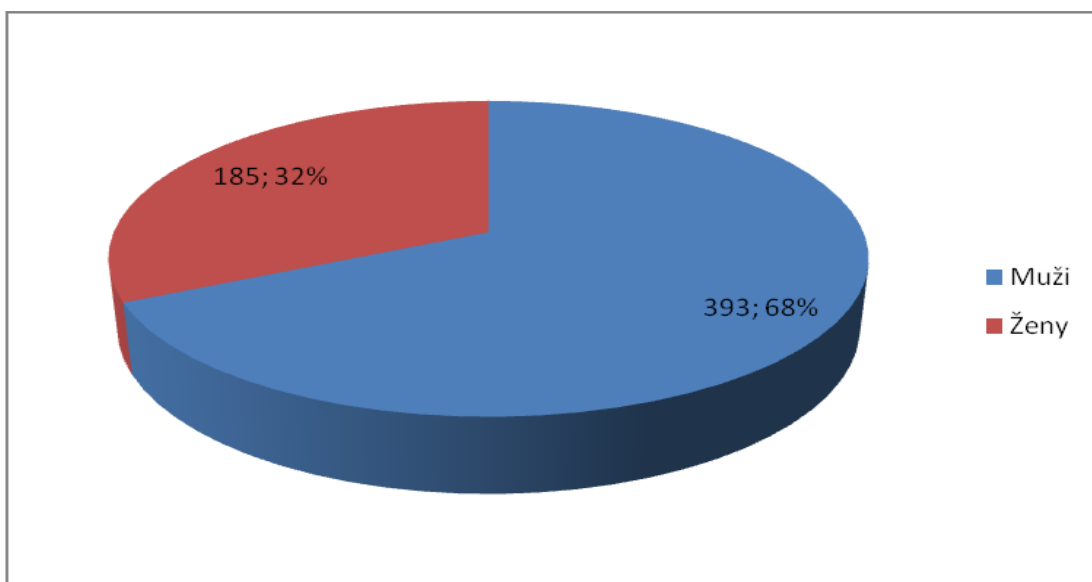
Ve všech smolných knihách se projevuje určitá nejednotnost u trestání provinilců, způsobená jednak zásahy vrchnosti, které často zmírňují rozhodnutí městského soudu, objevuje se i rozdílné posuzování polehčujících okolností u stejných trestných činů. O upravení sankcí se zasloužil především zákoník Josefa I. z roku 1709, který

upravuje sankce za některé delikty, například zvýšení trestů z kategorie odnětí svobody, především nucených prací.

7 CHARAKTERISTIKY DELIKVENTŮ

Celkového počtu 695 trestných činů, za které bylo uděleno 848 různých trestů, se dopustilo celkově 578 osob. Je patrné, že se zde vyskytují dle očekávání vícenásobné delikty (nejčastěji loupežná vražda, či smilstvo spojené s následným zabitím plodu). A delikventům jsou potom vyměřeny vícenásobné tresty (nejtypičtějším je trest tělesný, či zneuctující spojený s podmíněčným trestem smrti a vypovězením z panství).

Graf č. 6: Zastoupení delikventů dle pohlaví

Zdroj: Vlastní zpracování dle pramenů. (viz. přehled literatury a pramenů), Stůj, Pavel 2012.

Z grafu č. 6 je patrné, že tři čtvrtin trestných činů (zde všechny kategorie, kromě ryze ženského deliktu infanticidia) se dopustili mužští pachatelé (především z řad poddaných, či měšťské chudiny, ale vyskytují se zde i poddaní a měšťané jiných panství, či okrajové skupiny obyvatelstva, především Romové). 32 % stíhaných pachatelů tvoří ženy, které jsou stíhány nejčastěji za krádeže, či mravnostní delikty, z činů proti životu, je to zde, již zmíněné zabití neřádně nabytého plodu.

Ryze „mužským“ trestem za delikty vícenásobných vražd, či krádeží je lámání kolem, či oběšení. Nejkrutějším trestem pro ženské pachatelky jsou tresty

za čarodějnictví a žhářství (upálení), za infanticidium (zahrabání zaživa, utopení). Tyto tresty jsou však nahrazovány milosrdnějším trestem stětí mečem. Ve všech ostatních kategoriích represivních opatření jsou pachatelé trestáni bez rozdílu pohlaví.

8 ZÁVĚR

Město v raném novověku je dějištěm střetů mnoha působících sil. Na jedné straně je to tlak vrchnosti a městské rady na „disciplinaci“ a kontrolu poddaných s cílem udržet ve městě pořádek. Na straně druhé každodenní realita běžného života chudších obyvatel měst a jejich hmotná nouze, které mají za následek časté porušování právních norem a narušování stability města. Městské soudy, které se ve většině případů zabývaly především bezprostředním okolím města, postihovaly na spravovaném území všechny typy delikvence. Nejčastějšími formami deliktů byly dle očekávání činy proti feudálnímu vlastnictví (39 %), dále s nimi často spojené činy proti životu a zdraví (25 %), proti osobním právům jednotlivce (23 %) a zbylý počet trestných činů (13 %) spadá do kategorie činů proti oficiální ideologii státu a právnímu řádu. Podobné je i jejich zastoupení ve Šternberské smolné knize, kde ovšem převažují mravnostní delikty, které se téměř vyrovnají deliktům proti majetku (36 %). Je zde i poměrně velké procento případů infanticidií (1/3 činů proti životu). Naopak je patrné, že při výkonu trestů soud zachovával rozvahu, případně byly jeho rozsudky mírněny rozhodnutím vrchnosti. Je zde zaznamenáno poměrně malé množství kapitálních trestů (13 %), které jsou nahrazovány tresty podmíněnými, často spojenými s vypovězením. O zachování rozvahy svědčí i relativně mírně posuzované případy čarodějnictví, kde ani v jednom případě nebylo použito nejkrutějšího trestu upálení.

Přesto poskytuje Černá kniha města Šternberka velice pestrou škálu případů, které lze zařadit do všech typologických kategorií a poskytuje i případy specifické, které nemají ve sledovaných knihách srovnání, jako je případ „chození zaživa“ zesnulé vdovy, či obvinění ze špionáže děvečky Marty, dcery domašovského faráře. Lze zde vysledovat i vývoj některých represivních opatření a posuzování trestných činů, např. rostoucí počet trestů nucených prací především na přelomu 17. a 18. století, či rozdílné posuzování podobných, či identických případů v závislosti na rozhodnutí vrchnosti nebo polehčujících okolnostech.

Téma analýzy smolných knih však nebylo touto prací zcela vyčerpáno, lze naopak dále rozšířit zkoumání Šternberské smolné knihy případným nalezením a ověřením manuálů apelačního soudu, smolnými spisy, či dalšími prameny, které by mohly doplnit a rozšířit záběr smolné knihy. Dále lze pracovat i se zlomkem smolné knihy Moravského Berouna, která by zasloužila rovněž důkladnější analýzu.

Cíl bakalářské práce byl splněn, na základě analýzy smolných knih byly sestaveny kategorie trestné činnosti seřazené podle četnosti a doplněné jednotlivými příklady, kde bylo použito v co největším možném počtu i případů ze šternberské Černé knihy. Hypotéza práce byla ověřena, v drtivé většině případů se soudci drží dobově platných právních norem, až na zmíněné výjimky (špionáž, chození po smrti) se případy sledované ve Šternberské smolné knize neliší od nejčastějších kategorií trestné činnosti.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura

FRANCEK, Jindřich. Dějiny loupežnictva: zloději, loupežníci, lupiči, pytláci a žháři v českých dějinách. Vyd. 1. Praha: Rybka Publishers, 2002. 370 s. Zločin a spravedlnost v českých dějinách. ISBN 80-86182-66-5.

FRANCEK, Jindřich. Hrdelní soudnictví českých zemí v 16. - 18. století = Capital Punishment in the Judiciary of the Czech Lands from the 16th to the 18th Century: sborník příspěvků z konference. 1. vyd. Pardubice: Východočeské muzeum, 1996. 192 s. Východočeský sborník historický; 1996. suppl. 3. ISBN 80-86046-06-0.

FRANCEK, Jindřich. Zločin a sex v českých dějinách: manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku. Vydání 1. Praha: Rybka, 2000. 254 s. ISBN 80-242-0490-8.

KEJŘ, Jiří. Vznik městského zřízení v českých zemích. Vydání 1. Praha: Karolinum, 1998. 345 s. ISBN 80-7184-515-9.

KLABOUC, Jiří. Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo). 1. vydání. Praha, 1967.

KREUZ, Petr. Čarodějnické procesy na Nymbursku na počátku 17. století. Praha: Karolinum, 1997. s. 127-161.

MALÝ, Karel. Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. -16- století. In: MALÝ, Karel (ed.). *Collectanea opusculorum ad iuris historiam spectantium Venceslao Vaněček septuagenario ob amicis discipulisque oblata*. 1. vyd. Praha, 1975.

MILLER, Jaroslav. Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 1997. 35 s. ISBN 80-7067-706-6.

MILLER, Jaroslav. Uzavřená společnost a její nepřátelé: město středovýchodní Evropy (1500-1700). Vydání. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 463 s. Česká historie; sv. 16. ISBN 80-7106-805-5.

PÁNEK, Jaroslav. Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751. Vyd. 1. Praha, 1977.

TINKOVÁ, Daniela. Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. 413 s. Každodenní život; sv. 19. ISBN 80-7203-565-7.

Časopisecky vydané studie

HIML, Pavel: Odlišné chování v raném novověku. In: Kuděj: časopis pro kulturní dějiny. Praha: Scriptorium, 2001, r. 3, č. 2., s. 53 - 60.

KREUZ, Petr: Aktéři bez hřiště a bez pravidel? In: Kuděj: časopis pro kulturní dějiny. Praha: Scriptorium, 2001, r. 3, č. 2., s. 68 – 76.

KREUZ, Petr: Hrdelní soudnictví města Nymburka v době Předbělohorské. In: Právněhistorické studie. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1993, r. 33, s. 53 - 85.

KOUDELA, Miroslav: Smolná kniha města Šternberka. Olomouc, Archivní ročenka OA 1990, s. 85 – 86.

MAREK, Jaroslav: Městská síť na Moravě v 15. – 16. století. In: Časopis Matice moravské. Brno: Matice moravská, 1971, r. 90, č. 2, s. 292 – 298.

PÁNEK, Jaroslav: Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. In: Český časopis historický = The Czech Historical Review: Založen 1895. Praha: Academia, 1984, r. 32, s. 717 – 719.

KRŠKA, I.: Lipenská „černá“ neboli „smolná“ kniha. In: Lipenský kulturní kalendář. Lipník nad Bečvou: Sdružený závodní klub, č. 7, s. 6 – 8.

Literatura nevydaná

MORAV, Karel. Dějiny správy města Šternberka. OA Olomouc. Pozůstalost Karla Morava. Inv. č. 84.

Prameny vydané

KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. Práva městská Království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 1876, 511 s.

MARADA, Miroslav. Smolná kniha města Lipníka. Přerov: Státní okresní archiv, 1994. 90 s., příl. Sborník Stát. archivu v Přerově; 2. Dostupné na [www: http://www.rosmus.cz/archiv/sborniky/sbornik-statniho-okresniho-archivu-prerov-1994.pdf](http://www.rosmus.cz/archiv/sborniky/sbornik-statniho-okresniho-archivu-prerov-1994.pdf). Citováno ze stránek Jiřího Rosmuse ve spolupráci s městem Přerov: www.Rosmus.cz ze dne 12. 5 2012, 12: 45.

PÁNEK, Jaroslav. Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751. Vyd. 1. Praha: ČSAV, 1977.

VERBÍK, Antonín, ed., ŠTARHA, Ivan, ed. a KNESL, Edmund, ed. Černá kniha města Velké Bíteše. 1. vyd. Brno: Blok, 1979. 342 s.

VERBÍK, Antonín, ed. Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově. 1. vyd. Brno: Blok, 1976. 308 s.

POHL, Jan, ed. Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630. Rokycany.

VERBÍK, Antonín. Krevní kniha městečka Bojkovic. Uherské Hradiště, 1971.

ŠTARHA, Ivan (ed.): Smolná kniha Nového Města na Moravě. In: Západní Morava: vlastivědný sborník. Brno, Muzejní a vlastivědná společnost 2007, r. 11, s. 107 – 131.

BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila: Krevní kniha městečka Morkovic. In: Studie Muzea Kroměřížska. 1991. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1992, s. 115 – 147.

ZAORAL, Prokop – ZAORALOVÁ, Marie: Jimramovská smolná kniha. In: Vlastivědný věstník moravský. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1965. r. 17, č. 1-2, s. 141 – 157.

Prameny nevydané

Das Schwarzbuch. OA Olomouc. Archiv města Šternberka. Knihy, inv. č. 396.
Karton Š 1- 1.

Zlomky "smolné neboli černé" knihy. OA Bruntál se sídlem v Krnově. Město
Moravský Beroun. Spisy, inv. č. 310.

Seznam použitých zkratek

ČČH – Český časopis historický

ČMM – Časopis Matice moravské

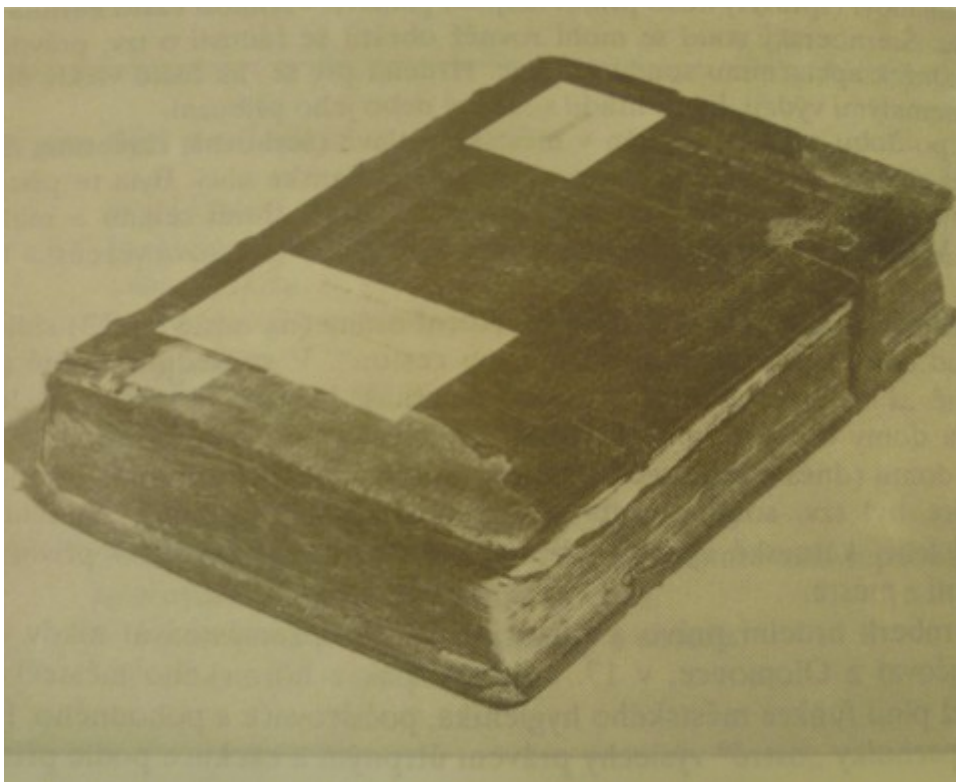
NMnM – Nové Město na Moravě

OA – okresní archiv

VMM – Vlastivědný věstník moravský

10 PŘÍLOHY

1. Smolná kniha (Das Schwarzbuch) města Šternberka

Zdroje: Vyfoceno v Soka Olomouc. Stůj, Pavel 2012.

2. Záznam veřejného rozsudku o popravě Elizabeth Smid obviněné z infanticidia

Christens Dieners außspruchung, Vor.
der Execution.
Nachdem die Herrin Elisabeth Smid, Elisabeth-
Schmidin von Krüger, wider das gantz ge-
walt gottes, verurtheilt, und ihre eigene Tri-
ebnust vermercket hat. Dey wird die
Herrin durch den Henker, zu ihrer Straff, und
andern zum Beyspiel, an gewöhnlicher
Statt, mit dem Schwert, vom Leben zum Tode
verurtheilt worden. Am 18 Junij
1700 geschah

Zdroje: Zpracováno Stůj, Pavel 2012. Das Schwarzbuch. OA Olomouc. Archiv města Šternberka. Knihy, inv. č. 396, l. 65.

11 ANOTACE

Název bakalářské práce: Smolná kniha jako pramen raně novověkého soudnictví

Příjmení a jméno: Stůj, Pavel

Katedra: Katedra Historie FF UP

Obor: Česká filologie, historie

Vedoucí práce: prof. Jaroslav Miller, M. A., Ph.D.

Počet stran: 66

Počet příloh: 2

Klíčová slova:

Smolná kniha, kriminalita, typologie trestných činů, represivní opatření, porovnání, hrdelní soudnictví, Morava, inkviziční proces, hrdelní právo

Bakalářská práce je zaměřena na analýzu smolných knih, jako pramene pro výzkum hrdelního soudnictví v poddanských i královských městech v 16. – 18. století. Je rozdělena do dvou částí. V první, teoretické části se snaží o vymezení oblasti výzkumu (raně novověkého města), seznámení s literaturou zabývající se danou problematikou a seznámení s činností hrdelních soudů. V druhé části jsou podle zvolených typologií analyzovány obsahy smolných knih a na základě jejich komparace jsou rozebírány jednotlivé kategorie trestných činů a represivních opatření.

Resumé

The bachelor thesis is focusing on the so-called "smolné knihy" (SK) and aims to modify or confirm the current typology of criminal acts (Jaroslav Pánek, Petr Kreuz). It will also try to compare the contents of Black Book of Sternberk with the contemporary rules of law (Koldin's codex) as well as with the other SK types of sources.

The aim of the first part of thesis is the research of capital punishment within the judicial system of Moravia from 16th to 18th century and the second part focuses on a distinction of contemporary criminal acts according to the occurrence of their individual types.